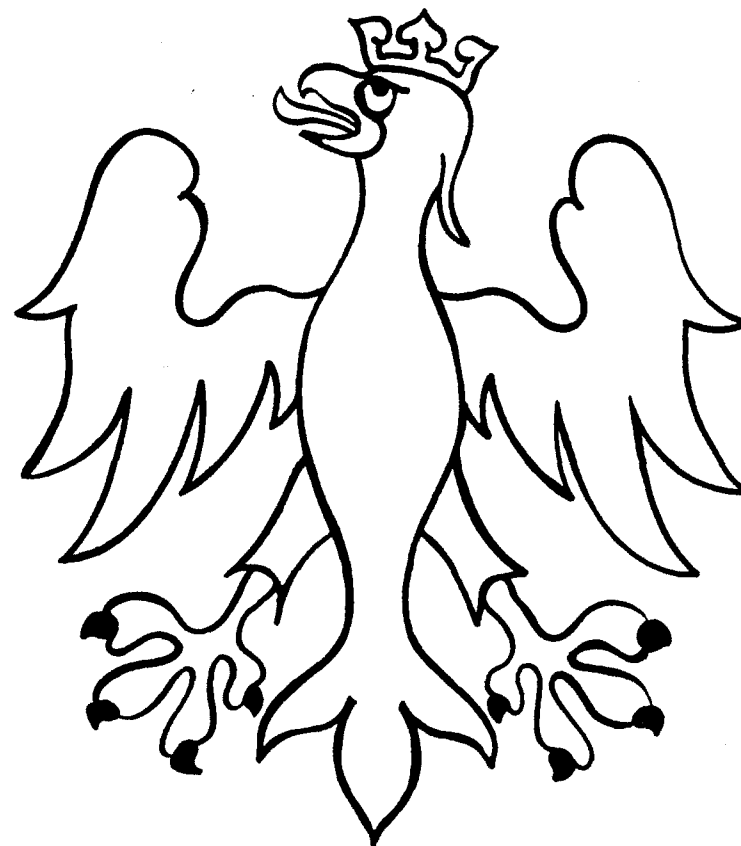

ORLICE

ČASOPIS PRO GENEALOGII, HERALDIKU
A DALŠÍ POMOCNÉ VĚDY HISTORICKÉ

2/92

KLUB GENEALOGŮ A HERALDIKŮ
při DK Vítkovice, Ostrava

Adresy autorů:

PhDr. Blažena Przybylová	Archiv města Ostravy Špálova 23, 702 19 OSTRAVA 2
Mgr. Josef Šerka	Archiv města Ostravy Špálova 23, 702 19 OSTRAVA 2
Dr. Ing. Václav Elznic	Na květnici 25 140 00 PRAHA 4 - Nusle

ORLICE - časopis pro genealogii, heraldiku a další pomocné vědy historické, vydává Klub genealogů a heraldiků Ostrava, p.s. 217, 729 17 Ostrava 1. Zodpovědný redaktor: Vladimír Markl. Návrh obálky: Jan Čáka. Tisk: PROPIS, Koksární 15, 702 00 Ostrava 1.

Články, drobné příspěvky, informace, recenze, dotazy i případnou inzerci zasílejte laskavě přímo na poštovní schránku KGHO.

Blažena Przybylová

Původ osazenstva bohumínské drátovny v době jejího založení

Založení bohumínské drátovny bylo pouze důsledkem vývoje událostí v železářském průmyslu koncem minulého století. Silný konkurenční boj mezi železářskými podniky v souvislosti se zaváděním nových způsobů výroby železa a oceli vedl k zániku řady malých hutí a jejich proměně v podniky, které se věnovaly zpracování cizí suroviny na drát, hřebíky, řetězy a podobný sortiment. Na Jesenicu se touto produkcí koncem minulého století zabývala řada malých firem. Ovšem rozvinutí efektivní a ekonomicky výhodné výroby drátů a výrobků z nich bylo možné jen v oblasti, která měla výhodné dopravní spojení s místy výroby železa, oceli, těžby uhlí a odběratelů. Toto si uvědomovala i opavská firma Ilach & Keil, která se stala iniciátorem centralizace drátovenské výroby na katastru obce Pudlova, který plně vyhovoval výše uvedeným požadavkům. Ležel v bezprostřední blízkosti Severní dráhy Ferdinandovy, Košicko-bohumínské a Pruské dráhy, v blízkosti ostravsko-karvinského revíru a závodů vyrábějících železo. Firma provozovala železářny v Albrechticích na Bruntálsku a zinkovnu v Přívoze. Jejím jménem byla uzavřena smlouva na výstavbu závodu s ostravskou stavební firmou. Spolupodílíky výstavby drátovny v Pudlově byla firma Adolf Grohmann a syn z Vrbna pod Pradědem, která měla v nájmu malou Vilémovu, Maxovu a Filipovu huť v Ludvíkově, kde vyráběli jen žíhaný drát. Tyto huťe měla pronajaty od řádu německých rytířů, stejně jako další podílník František Olbrich se synem, který měl pronajatu Ferdinandovu huť a zabýval se výrobou drátů, hřebíků a řetězů. Dalšími společníky byli Karel Grohmann a syn z Opavy a bratři Schäferové z Bilska. Tito společníci pak v únoru 1897 ustavili Moravsko-slezskou akciovou společnost pro průmysl drátěný se sídlem v Opavě. Prezidentem společnosti byl jmenován Jindřich Keil.

V srpnu 1897 ostravská stavební firma Mihatsch & Ulrich se stavbou pokročila natolik, že mohla Moravsko-slezské a. s. pro průmysl drátěný předat nejdříve objekt válcovny drátu a pak postupně další provozní budovy pro tažení drátu a jeho následnou úpravu. V říjnu 1897 byli přijati do pudlovské drátovny první

zaměstnanci. Pro zjištění jejich původu slouží prakticky jako jediný pramen knihy přijatých pracovníků. Do těchto knih byly zapisovány veškeré údaje o nově přijatých dělnících při jejich vstupu do závodu. První knihy byly rozděleny do oddílů podle abecedy a v rámci každého písmene byl zápis prováděn chronologicky podle data vstupu. K základním údajům vedle jména a příjmení patřilo datum a místo narození, domovská obec, datum vstupu do závodu, předchozí zaměstnavatel, předchozí vykonávané zaměstnání, nové pracovní zařazení, bydliště a poznámka. V poznámce byly nejčastěji uváděny údaje o odchodu ze zaměstnání (datum a důvod propuštění, případně opětovný nástup). První knihy, které zachycují příchod pracovníků do roku 1900, byly vedeny celkem pečlivě a můžeme tedy na základě jejich rozboru celkem spolehlivě zjistit, z kterých oblastí se rekrutovalo základní osazenstvo drátovny v době zahájení výroby. Ve většině případů je místo narození shodné s domovskou obcí (získávané po otci), proto jsme vycházeli z předpokladu, že v této obci opravdu žili. Zajímavé bylo přitom sledovat i předchozí zaměstnavatele a původní profese, především u specializovaných profesí v oboru drátovenství.

Vzhledem k tomu, že Pudlov ležel na okraji ostravské průmyslové oblasti a že závod zahájil výrobu až koncem minulého století, kdy řada místních obyvatel našla zaměstnání v okolních ostravských dolech a hutích nebo v místní rourovně A. Hahna, Rafinérii minerálních olejů hraběte Larische-Mönnicha nebo u dráhy, bylo by jisté pro majitele drátovny problém zajistit zde potřebný kádr pracovníků, navíc ještě požadovaných profesí. Z rozsáhlého přesunu obyvatel z Jesenicka lze usuzovat, že majitelé nabídli svým zaměstnancům v jesenických závodech, ve kterých byla výroba určena k zastavení, nové zaměstnání v Pudlově. Tady pro ně byly od počátku vytvořeny na tu dobu výhodné podmínky bydlení v nově postavených koloniích v těsné blízkosti závodu.

Při zjištění původu zaměstnanců jsme sledovali příchod zaměstnanců podle jednotlivých obcí v rámci okresů z hlediska dnešního administrativního rozdělení, z nichž pocházelo alespoň více než 10 zaměstnanců v období 1897 - 1900, s výjimkou Bohumína, kde uvádíme veškerý počet zaměstnanců podle dnešního členění do městských částí.

okres Bruntál

Malá Morávka	74
Karlov	66
Hynčice	42
Stará Ves	32
Albrechtice	28
Mnichov	19
Holčovice	18
Pískořov	13
Heřmanovice	11
Horní Údolí	11
Hejnov	10

okres Karviná (bez Bohumína)

Rychvald	13
Dolní Lutyně	11

Bohumín

Nový Bohumín	34
Starý Bohumín	22
Pudlov	30
Vrbice	6
Záblatí	3

Z tohoto přehledu je patrné, že největší příliv obyvatel nastal z Bruntálska, z obcí Malá Morávka a Karlov. Nejsilnější byla tato migrace v letech 1897 - 1898, kdy do závodu nastoupilo přes 500 dělníků z Jesenicka.

Vytvořením obdobné tabulky z hlediska předchozích zaměstnavatelů dostaneme následující údaje potvrzující naši domněnku.

Firma	Počet dělníků			
	1897	1898	1899	celkem
Tlach & Keil, Albrechtice	138	35	20	193
Fr. Olbrich, Malá Morávka	75	21	1	97
A. Grohmann, Vrbno p. Pradědem	16	10	1	27
Krisch, Karlov	4	13	6	23
Rafinérie min. olejů, Bohumín	21	24	3	48
Rourovna A. Hahna, Bohumín	12	40	13	65

okres Šumperk

Nová Ves (u Jeseníku)	47
Rudná pod Pradědem	15
Železná	15
Bedřichov	11

okres Opava

Hať	17
-----	----

Polsko

Rudyszwałd	41
Zabelkow	24

Tento příliv obyvatelstva znamenal i výrazný vzestup počtu obyvatel obce Pudlova z původních 700 na 2300 počátkem století. Ovšem zaměstnanci drátovny, kteří přesídlili z Jesenicka, žijící v závodních koloniích, tvořili uzavřený celek, a to nejen teritoriálně - území bylo vymezeno do trojúhelníku tratěmi, které je oddělovaly od vlastní obce Pudlova i Nového Bohumína, ale i jazykově. Neboť tito zaměstnanci mluvili německým horáckým dialektem a tato řeč činila problémy nejen původnímu slovanskému obyvatelstvu, ale i rodilým Němcům. Obyvatelé v drátovenských koloniích je prakticky nemuseli opouštět, v místě byla vybudována dobrá obchodní síť spolu se závodním konzumem, hotelem, pekárnou. Zpočátku zde fungovala i nouzová nemocnice, modlitebna apod. Tato teritoriální i jazyková uzavřenost byla umocňována vlastní bohatou spolkovou činností, jejímž nejvýznamnějším představitelem se stal v roce 1898 dobrovolný závodní hasičský sbor. Tato situace trvala až do počátku 20. let 20. století, kdy se do kolonií začínali stěhovat místní obyvatelé a navíc mladá generace pociťovala větší potřebu navazovat kontakty s okolím.

Použité prameny a literatura:

Podnikový archiv a. s. Železáren a drátoven Bohumín, fond BH-d, sign. 122 - 123.

Bohumín, Studie a materiály k dějinám a výstavbě města, uspořádali A. Grobelný a B. Čepelák, Profil Ostrava 1976.

Przybylová, B., Počátky bohumínské drátovny, Rozpravy Národního technického muzea, Z dějin hutnictví 19, Praha 1990, s. 149 - 155.

Resumé:

Die Begründung der Bohuminer Drahtfabrik hängt mit der riesigen Entfaltung der Eisenindustrie in unserer Region am Ende des 19. Jhts zusammen. Die hiesigen Hütten und Schächte haben fast ganze arbeitsfähige Bevölkerung beschäftigt, so dass für die neue Fabrik die erforderlichen Arbeiter aus der deutschsprechenden Gegend des Altvatergebirges berufen wurden. Diese Ansiedler bildeten eine geschlossene Gesellschaft. Erst in den 20. Jahren des 20. Jhts, wann in die Kolonien auch die hiesigen Bewohner übersiedelten und die junge Generation seine Kontakten mit der Umwelt suchte, hat sich diese spezielle Situation geändert.

- MK -

Josef Šerka

Sbírka map a plánů Archivu města Ostravy 1561 - 1992

Základ rozsáhlé sbírky map a plánů, uložené v Archivu města Ostravy (dále AMO), byl položen při rozdělení Ostravského muzea a archivu v roce 1952^{/1/}. Množství map a plánů nejrůznějšího druhu, stáří, formátu a provenience, delimitovaných z muzea, bylo průběžně doplňováno dalšími přírůstky jak od soukromých osob (dary a koupě), tak od organizací v předarchivní péči AMO (národní výbory, ÚHAMO, ÚDIMO aj.). V roce 1992, kdy bylo započato s pořádáním a inventarizací, sbírka již dosáhla počtu cca 4700 mapových listů; převážná část tohoto množství byla však volně uložena v suterénních prostorách archivu^{/2/}, bez jakéhokoli označení nebo archivní pomůcky, badatelsky nepřístupná, takže její uspořádání se stalo velmi naléhavým úkolem.

Nejdůležitější otázkou před zahájením vlastních pořádacích prací a inventarizace byla volba takového pořádacího schématu, které by obsáhlo tuto rozmanitou škálu plánů a map, umožnilo jejich maximální zpřehlednění a zpřístupnění a přitom vyhovělo nárokům, kladeným na archivní zpracování mapových sbírek. Po prodiskutování základních možností^{/3/} bylo jako rozhodující zvoleno územní hledisko s tím, že uvnitř jednotlivých skupin jsou mapy uspořádány chronologicky podle data vzniku. Tyto skupiny byly pak řazeny sestupně od větších územních celků k menším, takže obecně platí, že měřítko map v po sobě jdoucích skupinách neustále vzrůstá.

Uvedenému schématu se však vymyká poslední vytvořená věcná skupina - důlní a geologické mapy. Vzhledem k specifické tématice náplni, která má úzký vztah k dějinám těžby uhlí v Ostravsko-karvinském revíru, bylo rozhodnuto učinit výjimku a ponechat mapy tohoto druhu v jednom celku bez ohledu na velikost nebo charakter zobrazovaného území, řazené pouze chronologicky.

V průběhu prací vyvstala však nutnost výše uvedenou strukturu dále členit, a to díky velkému množství souborů map ať už generálních, speciálních nebo topografických sekcí evropského a našeho území. Vznikly tak podskupiny řazené vzestupně podle velikosti měřítka, uvnitř nichž jsou mapy uspořádány podle čísel jednotlivých mapových listů.

Definitivní schéma, podle něhož byla celá sbírka uspořádána, a které již dovoluje učinit si rámcovou představu o její náplni, vypadá tedy takto:

- I. Mapy světa
- II. Mapy Evropy a evropských zemí
 - II/1 Celková zobrazení
 - II/2 Mapy Evropy 1:300 000
 - II/3 Mapy Evropy 1:200 000
 - II/4 Mapy Evropy 1:100 000
 - II/5 Mapy Evropy 1:75 000
 - II/6 Mapy Evropy 1:50 000
 - II/7 Mapy Evropy 1:25 000
 - II/8 Mapy Evropy 1:10 000
 - II/9 Mapy evropských měst
- III. Mapy ČSR a bývalých Zemí koruny České
 - III/1 Celková zobrazení
 - III/2 Mapy Čech
 - III/3 Mapy Slovenska
 - III/4 Mapy Moravy a Slezska
 - III/5 Mapy ČSR 1:200 000
 - III/6 Mapy ČSR 1:144-100 000
 - III/7 Mapy ČSR 1:75 000
 - III/8 Mapy ČSR 1:50 000
 - III/9 Mapy ČSR 1:25 000
 - III/10 Mapy ČSR 1:10 000
 - III/11 Mapy ČSR 1:5 000
- IV. Mapy jednotlivých oblastí, krajů a okresů Moravy a Slezska
- V. Mapy Ostravy jako celku
- VI. Mapy připojených obcí
- VII. Plány inženýrských sítí a jiných technických zařízení
- VIII. Plány veřejných a soukromých budov a objektů
- IX. Důlní geologické mapy

Pod signaturou I. - Mapy světa - byly zařazeny mapy mimo-evropských zemí, Asie, Afriky, Austrálie, obou Amerik a také celková zobrazení zemských polokoulí. K nejstarším a po výtvarné stránce i nejbohatším tu patří mapy z produkce vydavatelských dílen tzv. "Atlantů", tzn. Jana Baptisty Homanna a Homannových

dědiců v Norimberku a Matyáše Seuttera v Augsburgu z 1. poloviny 18. století, doplněné bohatou parergovou výzdobou, alegoriemi řek, svěťadílů nebo jednotlivých lidských činností. Najdeme zde mapy Tureckého impéria, Čínské říše a různých částí amerického kontinentu s vyznačením tras objevných cest, hranic říší a jejich provincií nebo koloniálního panství evropských mocností. Z řady map mladšího data dlužno zde jmenovat alespoň ještě unikátní soubory německých válečných map^{/4/}, vydávaných v Mnichově v letech 1915 - 1919, které v týdenních intervalech zachycují vývoj válečných událostí na všech světových frontách, s detaily význačnějších bojů a podrobným rozbořem situace po jednotlivých dnech; po 11. listopadu 1918 se věnují komentování územních ztrát, plynoucích z podmínek kapitulace Německa a vracejí se širokým historickým exkursem do německých a středoevropských dějin.

Druhou velkou skupinou jsou mapy Evropy a evropských zemí; tento materiál bylo již nutno dále rozčlenit na devět podskupin v sestupném pořadí podle velikosti měřítko. V první podskupině (II/1) jsou tedy celková zobrazení evropského kontinentu, evropských zemí a států, současných nebo historických politických celků. Zde vynikají úrovní zpracování mapy slezských knížectví^{/5/} a vévodství z díla šlechtického vychovatele a protonotáře Jonase Sculteta ze 17. století, opět s bohatou výzdobou a také stručným historicko-geografickým popisem zobrazovaného území v latinském jazyce. Pozornost si zasluhuje bezpochyby, byť neúplná, Schedova mapa rakouského císařství z roku 1856^{/6/}, v měřítku 1 576 000, odvozená z výsledků tzv. druhého rakouského vojenského mapování^{/7/}. Z let 1939 - 1945 pochází řada map evropského prostoru, dokumentujících územní změny v důsledku expanze nacistického Německa z produkce známého vydavatelství Freytag & Berndt ve Vídni.

V podskupině map Evropy v měřítku 1:300 000 je pozoruhodná především vojenská pochodová mapa Rakousko-Uherska z roku 1877^{/8/} o 56 listech c. k. vojenského zeměpisného ústavu ve Vídni, na níž jsou vyznačeny vzdálenosti všech lokalit na území říše, poznámky, týkající se schůdnosti cest pro vojenské jednotky v různých ročních obdobích aj.

Pod signaturami II/3 - II/8 nalezneme bohužel již dosti torzovitě soubory map 1:200 000 - 1:10 000, vydávané Říšským země-

měřičským úřadem v Berlíně a Kartografickým oddělením generálního štábu armády (Wehrmachtu) v letech 1898 - 1944, zobrazujících podrobně území Horního Slezska a polsko-německého pohraničí.

Mezi mapy evropských měst (II/9) bylo zařazeno několik plánů Vídně, Terstu, Krakova, Cách a Nižního Novgorodu z 18. a 19. století^{/9/}.

Mapový materiál, zachycující území bývalé ČSR a historických Zemí koruny České byl rozdělen celkem do jedenácti podskupin, z nichž na prvním místě jsou celková zobrazení uvedených územních celků, včetně map Protektorátu Čechy a Morava. Z těchto map, zachycujících většinou územně správní členění státu a jeho silniční a železniční síť, vyniká řada originálních návrhů a variant hranic nově vznikajícího československého státu v letech 1918 - 1919^{/10/}.

Množstvím nepříliš početné jsou mapy Čech (sign. III/2), Slovenska^{/11/} (sign. III/3) a Moravy a Slezska (sign. III/4). Jedná se opět o celková zobrazení a badatel zde nalezne nejčinnější mapy sbírky, které řadíme zároveň k nejstarším zobrazením našich zemí - Hellwigovu mapu Slezska z roku 1561, Hollarovu mapu Čech z počátku 18. století a vydání Komenského mapy Moravy z poloviny sedmáctého století^{/12/}.

Ze souborů generálních a speciálních map a topografických sekcí českých zemí a bývalé československé republiky bylo vytvořeno dalších sedm podskupin v pořadí podle velikosti měřítek. Početností zde vyniká řada mapových listů 1:75 000, vydávaných a rektifikovaných v rozmezí let 1880 - 1947 c. k. vojenským zeměpisným ústavem ve Vídni, Vojenským zeměpisným ústavem a Zeměměřičským úřadem Čechy a Morava v Praze^{/13/}; nejrozsáhlejší je však soubor topografických sekcí Státní mapy ČSR 1:5000 (III/11), které pokrývají celý okres Karviná a Ostrava a části okresů Opava a Frýdek-Místek^{/14/}.

Do čtvrté velké skupiny byly zahrnuty četné mapy okresů a krajů na území Moravy a Slezska, ale také mapy administrativně neohraničených regionů (Znojemsko, Ostravsko, Valašsko aj.) a turistických oblastí (Beskydy, Jeseníky) od poloviny 18. století do roku 1982.

Badatelsky frekventovanou skupinu tvoří mapy Ostravy jako celku, tzn. celková zobrazení města v jednotlivých stádiích jeho růstu, počínaje katastrálními mapami Moravské Ostravy z roku 1833 a následnými rektifikacemi (1871, 1889, 1894, 1908)^{/15/}. Bouřlivý stavební vývoj města na přelomu 19. a 20. století dokládá řada situačních a orientačních plánů města, vydaných berlínským nakladatelstvím Pharos nebo ostravskými knihkupci a vydavateli Heblingem a Peroutem. Růst rozlohy města a připojování okolních obcí po roce 1924 vyvolaly potřebu jednotné urbanistické koncepce, kterou odráží regulační a zastavovací plány Regulačního sboru ostravského z třicátých let našeho století. Z poválečných map mladšího data vzbuzuje největší zájem velmi podrobná mapa Ostravy o 211 listech v měřítku 1:2000 z let 1983 - 1986^{/16/}, zpracovaná původně jako účelový náklad pro Útvar hlavního architekta města Ostravy.

Pod signaturou VI. byly soustředěny mapy obcí, sloučených postupně s Moravskou Ostravou v rozmezí let 1924 - 1976, seřazené dle abecedního pořádku. Jedná se opět o řadu podrobných katastrálních map v měřítku 1:2880 a 1:1000, orientačních, regulačních a zastavovacích plánů, vzniklých postupně od poloviny 17. století až do osmdesátých let století dvacátého.

Náplň sedmého oddílu tvoří mapy městských inženýrských sítí a jiných technických zařízení, tzn. elektrického vedení, vodovodu a kanalizace, plynového potrubí, telefonních linek, ale také trolejšového vedení městské hromadné dopravy a veřejného osvětlení, ať již plynového nebo elektrického.

Předposlední skupina obsáhla plány budov jak veřejných tak soukromých, které se nalézaly nebo dosud nalézají na území současného katastru města Ostravy a v několika případech i návrhy objektů nerealizovaných. Je to například návrh moravskoostravské městské věznice z roku 1843 nebo soutěžní návrhy na výstavbu nové radnice od architektů Koláře a Rubého, Josefa Sakaře a Vladimíra Fischera^{/17/}; z těch uskutečněných pak můžeme jmenovat Okresní sociální dům v Moravské Ostravě z roku 1932, plán nádraží Moravských místních drah z konce 19. století nebo stavební plány Německého domu na Nádražní třídě v Moravské Ostravě z roku 1893^{/18/}.

Konečně poslední, devátá skupina v závěru celé sbírky zahrnuje veškeré důlní a geologické mapy, vyčleněné během inventarizace; v převážné většině jde o mapy Ostravsko-karvinského revíru (dislokace uhelných slojí, profily důlních horizontů, důlní pole jednotlivých těžišť aj.), značný je však i podíl map sousední hornoslezské uhelné pánve a podrobných geologických map českých zemí, pruského Slezska a území Rakousko-Uherska.

Úzce vymezený prostor nedovoluje bohužel hlubší charakteristiku ani podrobnější popis jednotlivých částí sbírky; přesto však doufáme, že tento článek splnil svůj účel a poskytl potenciálnímu badateli nejzákladnější orientaci po tomto nesporně zajímavém a z historického hlediska i mnohostranně využitelném materiálu.

Poznámky:

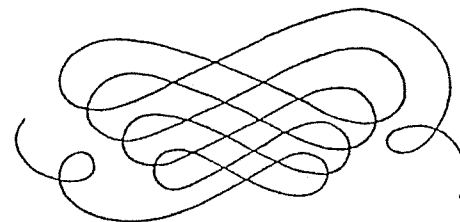
- 1) V květnu 1952 byl Archiv města Ostravy administrativně oddělen od městského muzea jako samostatný ústav. Blíže o tom viz Městský archiv v Ostravě. Průvodce po fondech a sbírkách. Ostrava 1967, str. 7 - 14.
- 2) Inventarizováno bylo do té doby pouze 711 map.
- 3) Viz článek G. Čechové Archivní zpracování map a plánů. Archivní časopis, roč. 1959, str. 132 - 144.
- 4) Archiv města Ostravy, Sběrka map a plánů 1561 - 1992, sign. I, inv. č. 51, 52.
- 5) Celková zobrazení Slezska před rokem 1740 a poté zobrazení tzv. rakouského Slezska byla přiřazena k mapám historických Zemí koruny České, zatímco mapy jednotlivých slezských knížectví a mapy Slezska pruského po roce 1740 k mapám Evropy a evropských zemí.
- 6) Archiv města Ostravy, Sběrka map a plánů 1561 - 1992, sign. II/1, inv. č. 130.
- 7) Blíže o tom viz Vývoj mapového zobrazení území Československé socialistické republiky III. Mapování a měření českých zemí od poloviny 18. století do počátku 20. století. Praha 1961, str. 14 - 22.
- 8) Archiv města Ostravy, Sběrka map a plánů 1561 - 1992, sign. II/2, inv. č. 255.
- 9) Totéž, sign. II/9, inv. č. 490 - 500.

- 10) Totéž, sign. III/1, inv. č. 511 - 515.
- 11) S pořádáním sbírky bylo započato ještě před rozpadem ČSFR, mapy Slovenska byly tedy ponechány zde a nedořazovaly se již do oddílu map evropských zemí.
- 12) Archiv města Ostravy, Sběrka map a plánů 1561 - 1992, sign. III/2, inv. č. 576, sign. III/4, inv. č. 589, 596.
- 13) Totéž, sign. III/7, inv. č. 669 - 815.
- 14) Totéž, sign. III/11, inv. č. 869 - 1142.
- 15) Totéž, sign. V, inv. č. 1295, 1302, 1313, 1320, 1336.
- 16) Totéž, sign. V, inv. č. 1445.
- 17) Totéž, sign. VIII, inv. č. 1798 - 1800.
- 18) Totéž, sign. VIII, inv. č. 1803, 1773, 1749

Resumé:

Die Sammlung der in dem Ostrauer Stadtarchive aufbewahrten Landkarten und Pläne war immer umfassend, doch bisjetzt nicht systematisch bearbeitet. Im Jahre 1992 wurde das Sortieren und Inventarisieren des ganzen Fonds angefangen. Interessant ist die Abteilung der Gruben- und geologischen Karten, sowie die Pläne verschiedener, auch nicht realisierter Gebäuden in Ostrau.

- MK -

Jistě se nemusíme dovolávat okřídleného úsloví, že "...již staří Římané..." pro své tvrzení, že člověk hřešil, a těžce hřešil, jakmile se na této zemi objevil. Můžeme-li věřit židovskému kalendáři, je tomu 5754 let (v roce 1993) od stvoření světa, kdy bůh stvořil i člověka k obrazu svému. A již v první generaci Adama a Evy čteme o vraždě Kainově svého bratra Abela.

Ale hřešili stejně i další potomci prvních prarodičů, dokonce i velký vůdce a zákonodárce židů Mojžíš (1572 - 1452 př. Kr.), když zabil egyptského dozorce, který týral jeho souvěrce - žida. Mezi dalšími biblickými vrahy byl i David (11. stol. př. Kr.) v mládí pastýř, později národní hrdina a nejslavnější král israel-ský, prorok a žalmista, když s ním otěhotněla Bethsábé, manželka frontového bojovníka Uriáše, kterou později David pojal za manželku (matku Šalamounovu).

Z trestního zákoníku Mojžíšova uveďme, že na rozdíl od ostatních národů, neznali donucování obviněných mučením, nebo bičováním. Trest smrti stíhal v první řadě provinilce náboženské: pro obětování modlám, čarodějnictví a spiritismus, nesvěcení soboty, rouhání se bohu a falešná proroctví, a to ukamenováním. Ale též za delikty mravopochestnostní, zejména znásilnění, sodomství a krvesmilství, a téměř všechny trestné činy, klasifikované slovem "zlořečený". Kdo svedl pannu, musel si ji vzít za manželku, zaplatit věno, a ztratil právo na rozvod.

Smrtí se u židů trestalo jen zabití úmyslné; křivé svědectví přinášelo takový trest, jaký by stihl neprávem obviněného. Výkon trestu pro jiné kriminální činy (např. při neúctě k rodičům nebo jednání proti knězi nebo soudci) bylo vězení, výkon nucených tělesných prací, nebo tělesný trest maximálně k 40 ranám. Při výkonu trestu ukamenováním musel být žalobce přítomen. Jen zcela mimořádně byl delikvent trestán probodnutím mečem nebo zastřelením šípem.

Velezrada se ve Starém zákoně neuvádí, ale víme, že v době království byla trestána smrtí a zabavením majetku. Trest smrti upálením židé neznali, ale ve zcela zvláštních případech spalovali

své mrtvé, např. za těžké hříchy, nebo z obavy před zohavením mrtvol, nebo za moru. Ale i vše, co podle zákona bylo prohlášeno za prokleté, muselo být spáleno ohněm, a to nejen věci, ale i osoby po usmrcení, jak uvádí Jozue, nástupce Mojžíšův; synové, dcery, tchán atd., volí, osli, i stan, vše, co měl. Jehova, židovský bůh, hubil sám nejen nepřátele vyvoleného národa, ale i židy samé pro jejich neposlušnost.

Zde jsme záměrně uvedli dosti podrobný starověký židovský zákoník z pramenu (Starého zákona), dnes nejpřístupnějšího pramene té doby. Není to však pramen jediný, neboť trestní zákony byly nalezeny i v zápisech hieroglifických a klínopisných z dob dávno minulých zaniklých kultur a národů; o jejich rozluštění se zasloužil zejména Champollion po objevení trojjazyčné Rossetské desky v roce 1799. Neméně významné byly i badatelské práce Grotenfendovy rozluštěním písma asyrského a řady vědců dalších, v neposlední řadě i českého vědce Bedřicha Hrozného, rozluštětele klínových textů jazyka starých Chetitů, kteří roku 1758 př. Kr. dobyli Babylon a zbavili trůnu posledního amurského krále.

Novověké právo hrdelní v Českých zemích.

Zhruba lze říci, že starožidovské kriminální zákonodárství patřilo ještě k nejhumánnějším v tehdejším světě, neboť zejména u primitivů neměl lidský život téměř cenu. Ale vzdor křesťanské nauce "o lásce k bližnímu", která stejně platila jen pro chudinu a ve feudálních vrstvách odezvu nenašla, stoupala a narůstala krutost hrdelního práva nejen vůči jinověrcům, ale i vůči souvěrcům, a to zejména při přestupcích nebo přečinech náboženských, proti bohu a víře, ale i při přestupcích povahy mravní. I když v době římského imperia již prozařovaly jiskřičky humanismu i ve státní byrokracii.

Víme např., že v letech 400 po Kr. císařové římské Arcadius a Honorius^{/1/} ustanovili za právo, aby potrestán byl ten, u kterého se vina našla. Manželka, děti a přátelé provinilce, pokutu za něj neponesli. Již tedy v 5. století našeho věku moudří vládcové římské kladli základy rozumovému a etickému výkladu viny a trestu, principu to práva římského.

Při této příležitosti připomeňme, že pod dojmem tohoto poznání trestního humanismu vynutili si naši předkové v době předbělohorské na českém králi Rudolfovi II., že roku 1608 vydal zlatou bullu o propadnutí statků těch, kteří by se proti králi provinili..., "aby totiž v takovém případě král statků v pokutě nebral, ale byli-li by nějací dědicové a synové před rukama, aby ten kdož se provinil, hrdlo sám propadl, statek pak jeho na syny aneb přátele připadl" Tohoto dekretu se však již nikdo, zejména po exekuci roku 1621, ani neodvážil dovolávat.

Vrátíme-li se však k příběhům zcela lidským, vidíme, že přes nejkřutější tresty na popravištích se jako červená nit táhnou dějinami všech národů a všech dob milostné příběhy všech barev a odstínů, od hravých něžností, kratochvilných historek až k strašným příhodám a činům, jak nám je líčí četné dochované černé či smolné knihy; soudce, kněz i kat byli našim předkům v tomto směru obávanými strašidly, které však ne vždy dovedly umlčet žhavou krev.

Kromě obětí za prokázané či neprokázané kriminální zločiny, hořely vlivem náboženského fanatismu a nesmyslných bludů o čarodějnictví, stycích s ďáblem, všech nadpřirozených, tehdy lidským rozumem nepochopitelných věcí, atd. tisíce nevinných lidských obětí, od středověku. A to všechno se jen ve zvětšené míře přenášelo i do věku nového počátkem 16. století, zejména vlivem poměrů v jihozápadní Evropě (Španělsku), kde takové poměry byly vyhraceny do krajních mezí. Nevyhnuly se tomu ani země koruny České. Ale již před počátkem novověku^{/2/} byly u nás kodifikovány některé právní normy obsahující i základy práva trestního, z nich uvedeme na prvním místě "Práva a zřízení zemská království Českého" Wolfa z Vřesovic a Doubravské Hory (+1569), vydaná tiskem v Praze Samuelem Adamem z Veleslavína roku 1618, a o něco později "Práva městská" Pavla Kristiana Koldína (1530 - 1589), kancléře staroměstského^{/3/}

Zejména městská práva podrobně klasifikovala kromě běžných kriminálních deliktů (vraždy, loupeže, zháňství apod.) zejména činy či delikty mravopochestnostní, jako cizoložství (adulterium), smilstvo (stuprum), násilí na nezletilé (zprznění), krvesmilství apod. Prohlásila-li však panna či vdova, že si násilníka vezme

za manžela, trestal jej soud vězením nebo pokutou, jinak propadl trestu mečem. Jestliže přistihl manžel manželku či otec dceru při cizoložství, mohl ji beztrestně zabít. Když manžel, maje manželku živou znovu se oddal, podobně žena mající svého manžela živého, byli státi, žena dokonce mohla být pohřbena zaživa. Krvesmilství (incestus) bylo vždy trestáno přísněji než obyčejné smilstvo, resp. cizoložství. Svodnictví (kuplířství či lenoxinium) se trestalo ztracením hrdla obou pohlaví, atd. atd., ale nejprísnejší trest stíhal pachatele vraždy, zabití dítěte, ale i jeho odložení, nebo vyhnání plodu, apod.

Ještě dříve, než vstoupila v platnost ve všech městech českých zemí Práva městská (P. K. Koldín je původně psal jen pro Staré Město pražské), platila u nás vlivem kolonizace nejrozumnější městská nebo zemská práva, zejména Řád práva útrpného (Peinliche Gerichtsordnung) císaře Karla V. z roku 1532 (v § 22 bylo přípustné mučení již na pouhé udání, v § 44 uvedeny byly indicie o spolku s ďáblem). Podobně byl do té doby hojně užíván zejména v pohraničí trestní řád (Kriminal- Ordnung) kurfirsta Saského Augusta z roku 1572. Práva městská z roku 1580 obsahovala v odd. II. podrobný popis a výčet všech možných čarodějství a kouzel (Magie sive sortilegium), která se trestala mečem nebo i upálením zaživa na pohlaví mužském; na pohlaví ženském zahrabáním nebo upálením "ztrestána býti mají".

Tak tomu věřili nejen vykonavatelé kriminální justice, církev a svatá inkvizice pro větší slávu boží, ale tím více i prostý lid, který pod nejsvětější přísahou svědčil o všech těchto bludech, že je slyšel, čarodějnice létati v povětří viděl atd. A je samozřejmé, že v tomto duchu se neslo i "Nové právo útrpné a hrdelní Jeho Milosti Římského císaře, Uherského a Českého krále JOSEFA PRVNÍHO pro království České, markrabství Moravské, etc. Anno MDCCVIII (1708) vydané v Praze a ve Vídni, v němž přikazuje (ve stručnosti) trest smrti v pořadí závažnosti za:

1. zlořečení Bohu	18. krvesmilství
2. kacířství	19. podav čili smilstvo násilné
3. čarodějnictví	20. kuplířství
4. křivopřísežnictví	21. únos

5. odpadnutí od víry	22. cizoložství
6. urážku důstojenství veličenstva	23. dvojženství a dvojmužství
7. moc a násilí (vzpouru)	24. krádež přes 15 zlatých
8. mord či vraždu	25. lidokrádež
9. vraždu rodičů	26. svatokrádež
10. dítě či manžela	27. loupežné přepadení bez následku smrti
11. vyhnání plodu	28. úplatek soudce
12. odložení nebo podvržení dítěte	29. sdělení a rozšiřování cedulí zrádných
13. navedení k vraždě	30. otvírání hrobů a hanobení (oloupení) mrtvých
14. loupež	31. bytovou loupež
15. otrávení	32. lichva
16. žhářství	33. porušení služební přísahy
17. sodomství obou pohlaví	34. protivení se osobám právním se zbraní

Trest smrti může být uložen (podle uznalosti a stupně nebezpečnosti) i na pohoršlivou prostituci, zpronevěru. Přechovávači a pomocníci jsou trestáni stejně jako pachatel.

Trest smrti - zrušil, poprvé a naposledy JOSEF II. a to patentem z 13. ledna 1787; musel jej však záhy obnovit pro trestné činy podle stanného práva, vojenskou zradu apod; jinak za jeho vlády nebyla trestána smrtí ani vražda panovníka.

Podle Nového práva útrpného z roku 1708 se stupeň zločinnosti posuzoval podle č. XIX v pořadí dříve uvedených stupňů č. 1 až 34, takže nejtěžším stupněm bylo rouhání se bohu.

§ 1: Zlořečení, a to slovy nebo skutky. Pokud slovy spáchané, trestání mají na jazyku týlem vytržení, kdyby pak skutky provedené bylo, utnutí ruky, a v obojí případnosti těla (zaživa) na prach spálení. A kdyby (podle § 1) nebyla vina v nejvyšším stupni, avšak přeci proti Bohu, nejčistotnější panně Marii matce Boží nebo jiným svatým spáchaná, na místě svrchu psaného spálení, mečem trestán býti má; všechny ještě pokuty (přitěžující, pozn.) tj. rozpálenými kleštěmi uštknutím, řemenův tažením (jednou ze strany levé, podruhé z pravé) a koněm smejkáním (na popraviště, pozn.) obyčejně se zostřují.

§2: Tak a podobně je tomu při kacířství.

§3: Kouzelnictví a čarodějnictví (pověrné hádání, žehnání, a zakopávání hrncův, zámkův, na stromy zamykání, a takových do řeky nebo studnic uvrhování, čarodějné střelení)...buď s patrnou nebo potutelnou s zlým duchem sjednanou pomocí spáchanou zločinnost.

§4: Křivopřísežnost se páchá tu, když velebnost božská v nepravdivé věci nebo případnost za svědka se bere ... na hrdle trestání býti mají.

§5: V odpadnutí od pravé víry napodobně se pokračuje jako v kacířstvu, atd. atd. až po §45.

V té době existovalo ještě kromě "vrchního práva" královského (též co soudu odvolacího) ještě tzv. "dolejší právo", tj. právo panské či feudální, které soudilo pře svých poddaných, včetně práva hrdelního, bez kvalifikovaných justiciářů. Trest a výkon trestu musel být inquisitu oznámen 3 dny předem, a při výkonu trestu nesměl se kata nikdo dotknout pod ztrátou hrdla. Rovněž byly pod týmž trestem zakázány i zvyklosti proniklé k nám ze západu, jako osvobození vězně, jestliže mu svobodná žena nebo vdova nabídla na popravišti sňatek, nebo osvobození vězně (odsouzenec k trestu smrti oběšením), jestliže se provaz přetrhl, nebo se kat při výkonu trestu mečem minul třikrát hlavy odsouzenecovy, nebo jinak zůstal naživu.

Ortel musel být vykonán s výjimkou, když odsouzenec chtěl podat odvolání k vrchnímu právu, nebo žádost o milost. Onemocněl-li, výkon byl odložen; zemřel-li po rozsudku, byl rozsudek vykonán i na mrtvém těle, zemřel-li ale před vynesení rozsudku, byl pochován podle svého stavu a víry. Kdyby inquisit byl uznán nevinným, nenese útraty vězení, naopak mu náleží regres (náhrada) proti právu, nebo proti žalobníkovi, resp. udavači. Jinak platí všechny výlohy; nemá-li jmění, hradí vše žalobce.

Právo útrpné.

Exekuci předcházel přísný výslech obviněného; popíral-li svou vinu (podle mínění soudu), přikročil kat k předstupní výkonu práva útrpného, tj. představil mu nejprve všechna mučidla, tj. šněrovadla čili vázací provazy k stažení sepjatých rukou od zápěstí po lokte. Poté následovaly tzv. palečnice, což byla dvě plochá železa s kovovými do sebe zapadajícími trny, mezi něž byly vloženy palce

vyslýchaného, a železa postupně sešroubována k jejich drcení.

Naopak španělské boty byly v podstatě podobné palečnicím větších rozměrů s vydutou jednou lištou, která obepínala lýtko. Klady se kolmo k holenní kosti na každou nohu zvlášť. Dalším mučidlem byla věšadla (visací provazy), na které byl vyslýchaný zavěšen za ruce vzadu sepjatými. S přidánými závažími měly za následek vždy vykloubení ramen. Přítěže byly 25 pfundové nebo v těžších případech 46 pfundů. 1 pfund = 1 libra = 513,750 gramu.

Vrchol trápení představoval žebřík (lidově skřípec) délky 11 stop a 10 coulů (3,78 m) šikmo postavený. Na jeho 5. horním příčli byl trápený přivázán za ruce, a sepjaté nohy byly přivázány provazem k otočnému dolnímu 4. příčli s funkcí rumpálu, jímž bylo tělo napínáno tolik, že způsobovalo kýlní průtrž, stržení svalů, nebo vykloubení ramenních nebo bočních kloubů. Tolik při trápení studeném. Při "trápení horkém" byly odsouzencovi nebo vyslýchanému páleny boky svazkem 8 svázaných svící 2,5 lotových se žhavým plamenem, celkem 20 lotů, tj. 0,32 kg těžkých. K doznání bylo dovoleno dvoje trápení podle pokynů inkvizitora. Jinak byl vyslýchaný trápení zproštěn.

Pro delikty menšího rozsahu nebo povahy, byly stanoveny tyto tresty:

1. vejprask, zmrskání metlou (pardus);
2. vysekání znamení "R" (Relegatus = vypovězený) na zádech;
3. bití holí nebo karabáčem;
4. trestanecké veřejné práce;
5. pranýř;
6. vězení;
7. vykazání omezeného pobytu ve vlastní zemi;
8. nucené práce v cizí zemi (exil) na pevnostech či opevněních;
9. celý šilling (30 ran holí), půlšilling (15 ran holí) dozorcem.

Poznámka: Znamení "R" na zádech bylo provedeno vysekáním lazebnickým želízem na zádech, (nikoliv na obličeji) a posypáno střílným prachem pro nezničitelnost.

Právu útrpnému podléhaly osoby podezřelé z činů, na které se vztahoval trest smrti. Nepodléhaly mu však ženy těhotné, šestinedělky, idioti, blázni a lidé mdlé mysli, šílenci, ale také němí,

hluší, nebezpečně a těžce nemocní, dále vysocí úředníci (císařští radové, doktoři, vynikající umělci, šlechtici) s výjimkou urážky Boha či panovníka. Dále nezletilí, lidé trpící těžkou chorobou, při nichž se tortura poodloží nebo odpouští podle zdání přísežného lékaře.

Před započatím tortury byl inquisit poučen o průběhu mučení, výhodě dobrovolného přiznání, což zapisoval "z úst do uší" přítomný přísežný písař. Nato se mu poskytl čas (zpravidla jeden den) na rozmyšlení. Stupně útrpného práva byly: šněrování rukou, přiložení palečnic, šroubovací boty, vhození na žebřík a za sucha tažení, posledním stupněm byl oheň (pálení boků). Věšadla byla zavěšena až v době tereziánské. Proces trápení byl konán ve všední den, zpravidla dopoledne, s lačnými lidmi. Dokud vyslýchaný zapíral, nesmělo být trápení přerušeno s výjimkou, že by utrpěl škodu na těle (průtrž, vymknutí nebo vykloubení, nebo zlomeninu). Po uzdravení nebo zotavení bylo v tortuře pokračováno v místech, kde bylo přerušeno, (nikoliv od počátku). Přílišná krutost byla katům zakázána, dokonce museli na svůj náklad poškozeného léčit až do uzdravení, neboť výslech neměl být tvrdší než pokuta sama.

Ortel vynesený dolejší (panským) rozsudkem nebo vrchním právem, musel být vykonán a nesměl být "zjinačen". Zpověď mohl odsouzený vykonat ve vězení nebo na popravišti. Exekuce se odložila, jestliže se odsouzený odvolal proti rozsudku dolejšího práva, nebo požádal o milost. Pokud se samovrah týče, platila tato ustanovení: Jestliže samovrah svůj čin dokonil při zdravém rozumu nebo z pouhého zoufalství, byl z místa, kde se bezhrdlí stalo na káře vyvezen na popraviště, a tam pod šibenicí zahrabán. Zůstalo-li by při pokusu, byl takový podle svého stavu a povolání potrestán pokutou, a současně dán pod dozor, aby svůj čin neopakoval.

Závěrečné odstavce hrdelního práva z roku 1708 jsou pak věnovány otázkám nákladů a plateb vyplývajících z výkonů exekuce práva hrdelního.

DOBA TEREZIÁNSKÁ

A tak 34 článků nového útrpného a hrdelního práva z roku 1708 plnilo svůj kriminální úkol dalších 61 let, když Marie Terezie, svého času (1740 - 1780) královna česká a uherská, choť římsko-německého císaře Františka Lotrinského (1745 - 1765) nastoupila na trůn po smrti svého otce Karla VI. (1711 - 1740); žena krásná, vzdělaná, energická a sebevědomá i pánovitá, horlivá katolička, se rozhodla roku 1769 vydat ve Vídni (německy)

Constitutio criminalis Teresiana,

tj. trestní řád teresiánský, a to na základě mandátu o právu útrpném a hrdelním, vypracovaném nejlepšími znalci kriminálního práva vysokými státními úředníky za předsednictví pana Michala Johana z Althannu a 12 členné dvorní komise. Jejím cílem bylo definitivní odstranění všech vlivů a pověr přežívajících ze starší doby, o kterých byla zmínka již dříve.

Rozsah kriminálních zločinů byl o třetinu vyšší než dříve uvedený seznam z roku 1708; také kvalifikace a tresty byly zpřísněny, rovněž byly u každého trestu uvedeny podmínky přitěžující i polehčující; zavedeny nové tresty zejména pro smilstvo se židem, turkem, nevěrcem, ďáblem. Ale např. u nás neobvyklé tresty smrti utopením, za živa pohřbení a nato probodení kulem těla v zemi na ženách nebylo nadále používáno. Za zmírnění trestu v takových případech bylo považováno prosté použití meče.

Naproti tomu zůstaly zachovány téměř všechny druhy tělesných trestů: úplný šilling = 40 ran karabáčem nebo metlou, půlšilling = 20 ran; upřesněno bylo i znamení "R" pro trest vyhnanství ze země vypáleným nebo vysekaným znamením země, na kterou se zákaz pobytu vztahoval. Např. "R.Bo" (Čechy), R.Mo (Morava, R.St. (Štýrsko) apod. Upřesněny byly i podmínky trestu nucených prací na pevnostech se sníženou stravou, tresty na pranýřích atd.

Zato ale byly ponechány kruté tresty za nejtěžší zločiny, tj. pálení nebo čtvrcení těla zaživa, lámání kolem, vytržení jazyka týlem, včetně všech přitěžujících okolností a s nimi spojených utrpení, jako štípání prsů žhavými kleštěmi, řezání řemenů kůže s ramen, smýkání na popravišti atd. a to za krutost nebo opakování činu, způsobenou smrt více lidem, lstivost, výhrůžku nebo použití zbraně, značnou škodu apod.

K nejtěžším kriminálním zločinům patřily delikty proti Bohu a náboženství, jak je patrné z následujícího sestavení:

1. Rouhání se Bohu: slovy - uříznutí jazyka nebo vytržení týlem, činem - utnutí ruky; v obou případech spálení těla zaživa; popel vržen do řeky nebo do povětří;
2. odpadnutí od víry, trest mečem;
3. kouzelnictví, čarodějnictví, obcování s ďáblem: podrobnosti viz "Český slovník bohovědný". III. díl, str. 275-291. Praha 1926.
4. falešná přísaha
5. křivá přísaha
6. vlastizrada
7. pobuřování, vzpoura
8. falšování peněz
9. podvod
10. smilstvo proti přírodě
11. krvesmilstvo
12. smilstvo násilné
13. cizoložství
14. dvojitý manželství
15. únos ženy
16. kuplířství
17. prostituce
18. smilstvo s jinověrcem
19. s podřízeným nebo opatrovníkem
20. zabití, smrtelné zranění
21. sebeobrana
23. zabití otce, dětí, manžela
24. otcovražda, zabití novorozeněte
25. vražda nenarozence
26. vyhnání plodu
27. odložení dítěte
28. vražda úkladná a loupežná
29. vražda sjednaná
30. travičství
31. sebevražda
32. krádež obyčejná
33. krádež mezi příbuznými
34. krádež kostelní
35. loupež
36. nevěrnost úředníka
(do 10 zl.-1/2 roku žaláře, přes 150 zl. - smrt)
37. lidokrádež, lidoloupež
38. žhářství
39. bezpráví, hanobení, pomluva
40. hanopisy
41. utajovači, ukrývači, podezřelí
42. zločiny tu neuvedené.

Právo útrpné (tortura)

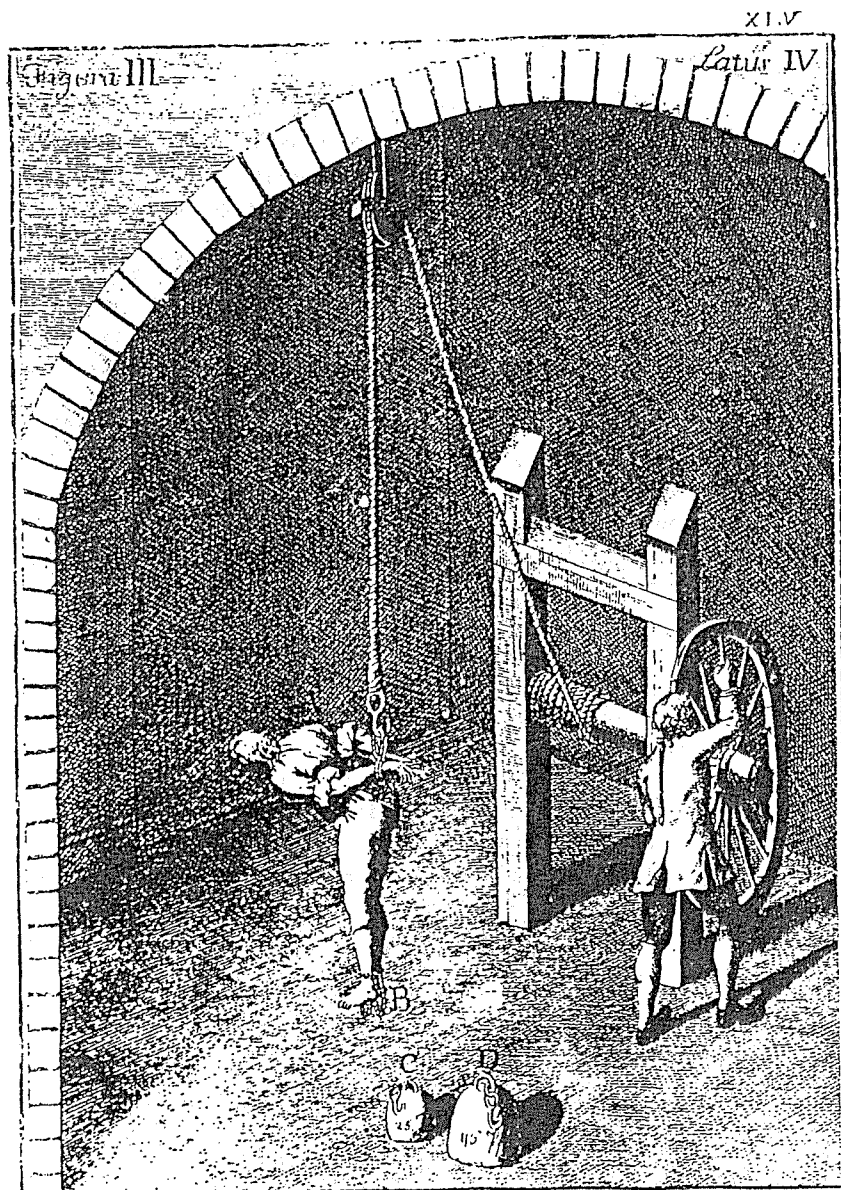
II. díl Constitutio criminalis obsahuje novinku v kriminalistické literatuře dosud neobvyklou. Je to slovní výklad a popis mučidel vídeňského kriminálního soudu, současně i s jejich vyobrazením při exekčním řízení, v realitě výkonu.

Jsou to:

- a) **palečnice**, tj. dvě na sebe položené sešroubovatelné železné lišty 6 a 3/4 coule dlouhé, půl coulu tlusté (coul - 2,634 cm), široké 3 coule, jejichž dotykové strany mají po 9 řadách tupých klínů, mezi které se vkládají oba palce vyslýchaného. Palečnice je prvním stupněm utrpení, drcení palcových kostí;
- b) **šněrovadlo**, tj. provaz (šňůra) ke sešňorování sepjatých rukou od zápěstí po lokty;
- c) **španělské boty** jsou podobné palečnicím, jen horní lišta je mírně vypouklá, aby objímala lýtkovou část nohy. Klade se kolmo k holení kosti, a sešroubováním se drtí tupými zuby holení kost současně s lýtkem. Jen rozměry jsou poněkud větší: délka lišt 8 a půl coule tloušťky tři osminy coule, ozubení 4 a čtvrt coule, lýtkové vydutí 1 a půl coule.
- d) **vídeňské boty** jsou "vylepšenou" variantou bot předchozích, neboť jsou holeňového typu délky 28 cm, střední šířky 10 cm, koncových šířek 8 cm; kladou se podél holeňové kosti. Přední díl je rovný, zadní díl mírně vydutý pro tvar lýtka. Tyto železné kamaše mají 9 řad tupých trnů. Jsou, resp. byly nesmírně účinné trpěnou bolestí.
- e) **žebřík** byl 3,75 m dlouhý, na němž byl delikvent položen zády, máje vzpažené ruce přivázané k 5. příčeli; provaz svázaných nohou byl navinut na 4. dolní příčel (v podstatě hřidel rumpálu) otáčený kolem. Účinek napínání těla byl strašlivý, neboť téměř vždy končil vykloubením ramenních kostí nebo kýlou.
- f) **horké "trápení"** bylo prováděno pálením boků osmi svícemi inquisita na žebříku taženém. Byl to nejkruťější způsob útrpného práva.
- g) **visací provazy** sloužily k zavěšení trápené osoby za zády svázaných rukou. I tento způsob trápení končil zpravidla vykloubením ramenních kostí. Ani při bezvědomí obviněného nesměl být výkon přerušen do přiznání. Tento trest byl zaveden i v bývalé rakouské armádě do roku 1918.

Jak již bylo dříve řečeno, byl tereziánský trestní řád jeden z nejukrutnějších v kriminalistické literatuře, který předčil i známé španělské inkvizice.

Vzdor tomu je nutné uznat i jiné, kladné stránky státnické moudrosti Marie Terezie. Zasloužila se totiž o odstranění jednoho

velkého zla její doby, a to byla dosud neotřesitelná víra v čáry a kouzla, zejména v povědomí lidu obecného. Tisíce a tisíce pověřčivého lidu odpřisáhlo při soudech a inkvizičních procesech své vidiny o létajících čarodějnicích v ovzduší a jiné nesmysly o tělesném obcování s ďáblem. To ovšem nacházelo odezvu především u vrchnostenských soudů bez vzdělaných justiciářů. Tomu všemu učinila Marie Terezie konec ve znění § 28 II. dílu práva útrpného, když vrchnostenským soudům odňala právo hrdelní a přikázala jim předkládat všechny rozsudky doložené svědectvími vrchnímu soudu co státnímu orgánu ve Vídni k rozhodnutí, aby podle jejího mínění mohly být z lidu vymýceny všechny pověry v duchy, čáry, kouzla založené na podvodech, hlouposti a lehkověrnosti lidí, čarodějnic, zpravidla čarodějů, podvodníků a osob pomatených.

V § 7 se říká doslovně: "Již na počátku naší vlády jsme jali úmysl všechna tato tzv. kouzla a čarodějnické procesy prováděné na nedoložených předpokladech, neřádně vedené, a tyto všechny podříditi našemu rozhodnutí, kteréžto naše rozhodnutí přineslo blahodárný výsledek, že byly tyto inquisice s pečlivou ostražitostí přezkoumány; a v našem státě dosud žádný skutečný čaroděj nebo čarodějka nebyly objeveny, nýbrž tyto procesy skončily vždy zlomyslným podvodnictvím, nebo hloupostí nebo pomateností svědků a řádným potrestáním podvodníka nebo jiných zločinců, nebo zavřením pomatence". A proto na všechny, kteří se za takové vydávali, nařídila vrchnímu soudu přísné tresty, v těžkých případech dokonce smrt, neboť byli mezi nimi i žháři a traviči. Na běžné případy pověr venkovského lidu stačily soudy městské i místní. A tím byl tomuto zlu učiněn konec.

Bylo tu však ještě poslední zlo feudálního společenského řádu, a to tortura (právo útrpné), k jejímuž řešení ani královna sama nedospěla. Stalo se tak teprve za jejího nástupce císaře Josefa II., který roku 1787 právo útrpné jako nesmyslné a nelidské zrušil. K tomuto poznání došel císař na základě opakovaných hlášení vyšších církevních hodnostářů, kteří upozorňovali na četná doznání hrdelních zločinů osob až při poslední zpovědi na smrtelném loži, za které byli nevinní lidé popravováni na základě vlastních doznání při krutém mučení. Volili raději smrt, než nesnesitelné bolesti na mučidlech.

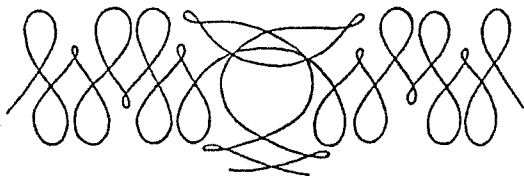
Poznámky:

- (1): Arcadius, 1. císař východořímský (395 - 408), syn Teodosia Velkého, kdežto bratr Honorius dostal západní část. Panovník neschopný a bezohledný.
- (2): Starověk, nejstarší doba všeobecných dějin až do zániku Západní říše Římské roku 476 po Kristu.
- (3): Pavel Kristian z Koldína (1530 - 1589), proslulý český právník, staroměstský kancléř; jeho Práva městská nabyta zákonně platnosti.
- (4): Wolf z Vřesovic: Práva a zřízení zemská království Českého. Pavel Kristian Koldín: Práva městská království Českého. V knihovně Národního muzea v Praze, sign. 32 A 9.

Resumé:

Der Autor dieses Beitrages beschäftigt sich mit den Halsstrafen u. zw. seit Anfang der menschlichen Existenz bis zur thesianischen Zeitepoche. Er benennt die Verschuldungen, welche die Todesstrafe bedeuteten, und auch weitere Schulden und ihre Strafen. Er beschreibt auch einzelne Marterinstrumente und ihre Funktion. Dieser Beitrag kann zum Nachdenken über die heutige drohende Kriminalität und über den Verfall der moralen Werte führen; er führt ebenso zur Erwägung über die Einführung der absoluten Strafe.

- MK -

Z PRACÍ NAŠICH ČLENŮ

Stanislav Kasík

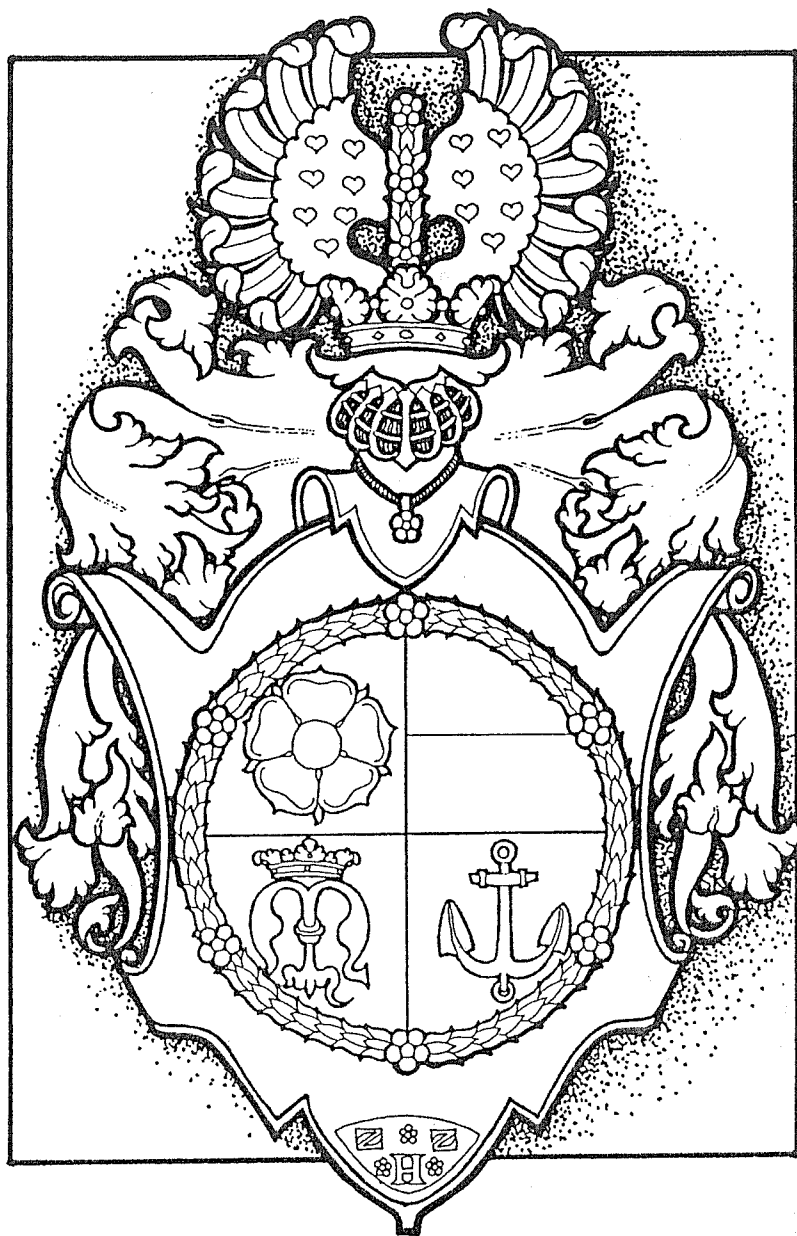
Vývoj znaku Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka

Na základě archivního materiálu v rodinném archivu Slavatů ve Státním archivu v Jindřichově Hradci vznikla tato práce zabývající se vývojem znaku Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka. Rodinný archiv vzácně uchovává kompletní řadu originálních listin, které bezpečně dokladují změny znaku v rozmezí let 1616 - 1642.

Z roku 1616 pochází první privilegium, kterým císař povoluje spojení znaku Viléma Slavaty se znakem jeho manželky Lucie Otýlie z Hradce, poslední žijící příslušnicí kdysi slavného rodu. Následující polepšení znaku z roku 1621 je přímým důsledkem bělohorských událostí a odměnou za Slavatovu věrnost. Privilegium z roku 1629 přiznává Vilémovi Slavatovi a jeho potomkům titul vladaře domu hradeckého a ke znaku přidává dva černé medvědy jako štítonoše. V roce 1642 je vývoj znaku ukončen polepšením císaře Ferdinanda III. Na závěr je zmíněno přijetí Viléma Slavaty do řádu Zlatého rouna v roce 1643.

Jednotlivé pasáže o vývoji znaku přináší originální znění podstatné části textu privilegií. Jsou doplněny fotografiemi miniatur z originálních listin a autorovými kresbami (pro ilustraci je jedna k tomuto článku připojena i když jde o znak Zachariáše z Hradce). Práci ukončuje genealogie Slavatů z Chlumu a Košumberka na Jindřichově Hradci.

Součástí tohoto sešitku je práce Jiřího Háse "Zajícové z Házmburka". Autor na poměrně malém prostoru přináší hutný text zachycující dějiny rodu od příchodu Oldřicha ze Žebráku na Litoměřicko, po výměně Žebráku za Budyni s králem Janem. Pozornost věnuje některým genealogickým problémům, které dosud nebyly uspokojivě vyřešeny. Týkají se nejen vlastní posloupnosti Zajíců, ale také jejich manželek. Závěrečná genealogická tabule zachycuje rodové vztahy od 13. století do vymření rodu.

ZPRÁVY

Zpráva o činnosti Klubu genealogů a heraldiků Ostrava
při DK VÍTKOVICE za rok 1991.

V měsíci lednu 1992 proběhla v prostorách DK Vítkovice hod-
notící členská schůze Klubu, kde referát o činnosti přednesl jeho
předseda pan Markl. Z jeho projevu vyjímáme:

Přednášková činnost: Byla především zaměřena na heraldiku a histo-
rii Ostravy a jejího okolí. Nemělo by význam seznamovat zde s jed-
notlivými tématy laskavého čtenáře, pozvánky byly včas zasílány
a ten, kdo měl možnost a chuť se zúčastnit a spolupracovat, je o
těchto aktivitách řádně informován.

Publikační činnost: I přes veškerou snahu byly všechny publikace
připravené pro tisk pouze přepisovány pro nový způsob tisku, po-
případě některé statě, pokud to bylo ještě technicky možné, uprá-
vovány dle žádostí autorů. Některé příspěvky bylo nutno vyřadit
pro neobjektivní pohled na danou problematiku. Byla dokončena uce-
lená řada Zpravodajů KGH0, tato klubová tiskovina je nahrazena,
jak všichni víte, počínajíc rokem 1990 novým klubovým časopisem
ORLICE.

Zájezdová i výstavní činnost nebyla vzhledem k podmínkám zří-
zovatele provedena. Snad právě proto potěšila nabídka Říšského
archivu v Haagu k prezentaci československé heraldiky na výstavě
Komenský a jeho doba v heraldice. Bohužel, ještě nyní nejsou řádně
projednány veškeré podmínky, za kterých se případná spolupráce
uskuteční. Byli vyzváni všichni heraldičtí kreslíři, jejichž adre-
sy nám byly dostupné, k předložení svých návrhů a koncepcí.

Práce Výboru KGH0:

Bohužel, ani tento rok se výbor Klubu nescházel ve složení,
v jakém byl zvolen. Někteří členové dali přednost podnikatelským
aktivitám, jiní jaksí neměli čas a tak výbor pracoval prakticky
o několika lidech. Bylo nutno řešit obsazení funkce hospodáře,
takže na toto místo byla v průběhu roku zvolena paní Helena Frie-
slová.

Členská základna: Díky úmrtím, vzhledem ke stáří, či jiné orientaci zájmů našich členů poněkud poklesla. Věříme, že jde o přechodný jev, který se po vykrystalizování situace obrátí k lepšímu. Potěšitelný byl zájem o činnost Klubu především u některých studentů, dokonce se činnosti Klubu zúčastňovali, byť sporadicky, i pracovníci některých ostravských institucí.

Spolupráce s jinými organizacemi: V drtivé většině šlo pouze o výměnu publikací a zbývající zlomek pak představuje korespondence mezi představiteli obdobně zaměřených organizací jak doma, tak i v zahraničí. Potěšitelný je rozvoj spolupráce s Genealogickou a heraldickou společností působící jako odbor při Matici Slovenskej v Martine. Věříme, že v budoucnu se nám podaří všechny navázané kontakty nejen udržet, ale i rozšířit.

Propagační činnost: Byla prováděna pouze na různých úrovních osobními aktivitami našich jednotlivých členů, ale ve svém důsledku i tato forma pomáhala udržet povědomí o existenci našeho Klubu. Svědčí o tom zodpovězené dotazy odborného rázu a dotazy rázu rodopisného postoupené k vyřízení buď odborným institucím, či soukromým agenturám.

Závěr:

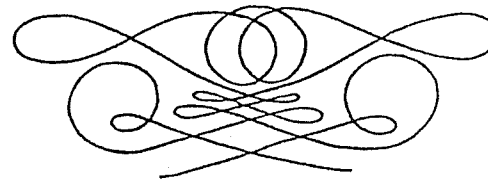
Se zřizovatelem byla během roku uzavřena nová smlouva o spolupráci, která dává větší prostor pro samostatnější práci Klubu. Na druhé straně citelné omezení dotací a představy o ekonomickém pronájmu schůzovních místností nenapomohou zintenzivnění klubové činnosti.

Po předneseném referátu bylo přistoupeno k volbě nového výboru Klubu. Do předsednictva Klubu byli zvoleni následující funkcionáři:

Předseda	Vladimír Markl
Jednatel	Stanislav Mazurek
Hospodář	Helena Frieslová
Distribuce	Věra Stachovská
Zpracování dat	Ing. Jan Raida

V rámci dalších klubových aktivit s vedením Klubu hodlají nadále spolupracovat pánové Miloslav Kroček a Ing. Ivo Vrba, a to bez toho, že by byli nadále členy výboru KGHO.

Výbor Klubu si dovoluje poděkovat všem, kteří se zasloužili o přežití Klubu v náročných finančních podmínkách a pomohli udržet či rozvinout kontakty s obdobnými organizacemi jak na území naší republiky, tak i v zahraničí.

Heraldický nález pod Landekem.

Vrch Landek, tyčící se nad soutokem řek Odry a Ostravice byl svědkem prvního vědomého použití černého uhlí jako paliva zhruba před 25 000 léty, v jeho těsném sousedství vedla solná a jantarová stezka, byl zde přibližně v 11. století vybudován hrad jako součást pohraničních opevnění (první písemná zmínka o něm pochází z roku 1297) a v roce 1792 zde začalo systematické, tehdy štolové, dobývání černého zlata. Díky hradu, dnes již těžce rozeznatelnému v terénu, a štolám, byl kopec opředen různými pověstmi a dohady.

Areál bývalého dolu Anselm (známý z posledních desetiletí jako Důl Eduard Urx), ležící na úpatí uvedeného vrchu, byl vybrán pro situování vznikajícího Hornického muzea v Ostravě. Když v roce 1987 byl z podzemí tohoto důlního podniku vytěžen poslední vozík uhlí, přikročilo se k pozvolnému vyklízení povrchových prostorů a s těmito pracemi se skončilo v první polovině roku 1992. Jaké bylo překvapení pracovníků likvidační skupiny, když v prostorách staré kovárny narazili na litinovou desku o rozměrech 110 x 90 cm, na které byl "nějaký reliéf a nápis". K určení nálezu byl přivolán autor tohoto článku, který po částečném očištění desky muzejními pracovníky mohl po shlédnutí nálezu jej bezpečně prohlásit za rothschildovský znak s vročením 1843, tedy datem, od kterého se odvíjí razantní krok bar. S. M. Rothschilda v důlním podnikání na severu Moravy i tehdejšího pruského Slezska.

Bylo by snad zbytečné popisovat znak zmíněného rodu. To již bylo učiněno autorem těchto řádků v článku Vznik a vývoj tovární značky V. Ž. (Zpravodaj KGH0, č. 15, str. 55 - 56, roč. 1983) a navíc se domníváme, že přiložená fotografie Hany Kunzové dostatečně jasně ilustruje i z heraldického hlediska celý nález.

V současné době se zmíněná deska nalézá v Hornickém muzeu v Ostravě a jak je zřejmé z obrázku, byla péčí pracovníků HMO restaurována a konzervována. Není sice prozatím součástí expozic, ale pracovníci muzea rádi vážným zájemcům umožní shlédnout tuto prozatím nejstarší heraldickou památku související s činností bankéřské a podnikatelské rodiny Rothschildů v oblasti širšího Ostravska.

Závěrem nezbyvá, než poděkovat všem, kteří nepodlehli tzv. "šrotovací mánii" a podíleli se na záchraně tohoto ojedinělého heraldického dokumentu. Nezbyvá než věřit, že při likvidaci povrchových provozů jednotlivých dolů v ostravské části OKD se najdou i nějaké heraldické památky a dostane se jim stejné péče jako tomu bylo v právě uvedeném případě.

- Ma -

Velký znak rodu Rothschildů z roku 1843 nalezený na Anselmu
(šedá litina)

Výstava

Ve dnech 18. 11. 1991 - 3. 1. 1992 proběhla v Nové výstavní síni, Rytířská 29 v Praze 1 zajímavá výstava pod názvem "Sedm století pražské heraldiky". Pořadatelem výstavy byla Česká státní spořitelna ve spolupráci s Archivem hl. města Prahy. K výstavě byl vydán i katalog formátu A4 s šesti miniaturami znaků některých pražských měst, dále jedno vyobrazení pečeti Nového Města pražského a kazety s pečetidlem a symbolickými klíči od města Libně. Předmluvu napsal ředitel spořitelny v Praze JUDr. J. Klán; zdůraznil v ní novou tradici návštěvy tohoto peněžního ústavu nejen za účelem vyřizování finančních záležitostí, ale i pro kulturní požitky. V doslovu ředitele Archivu hl. města Prahy Doc. PhDr. Václava Ledvinky, CSc. nás zaujala zmínka o zákonu o hl. městě Praze z roku 1990, kde se hovoří o opětné možnosti heraldické prezentace jednotlivých městských částí, které z jakýchkoliv důvodů, po připojení k hl. m. Praze, nemohly svůj znak nadále používat, stejně tak, jako umožnění těm pražským částem, které svůj znak neměly, o něj požádat.

Věřme, že tento počín nalezne i další pokračovatele. O tom, že to jde, jsme se přesvědčili i v textu tiráže zmíněné publikace, kde jsme se dověděli vše potřebné o spolupráci mezi jednotlivými institucemi, tolik potřebné pro konečný zdar při realizaci jakékoliv myšlenky.

- Ma -

Do Vaší knihovny:

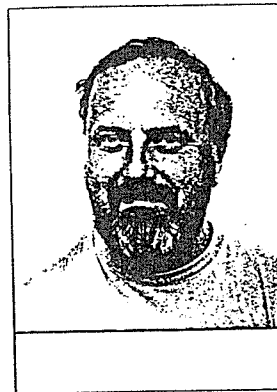
Ve Sborníku archivních prací 42, č. 1, r. 1992, vyšla mj. práce Milana Hlinomaze: "Vývoj československé státní symboliky v letech 1918 - 1990". Práce čítá 104 stran s mnoha barevnými i černobílými ukázkami návrhů státních symbolů chronologicky seřazených dle jednotlivých období jejich vzniku. Pro mnohé z nás, kteří neměli možnost sledovat přednášku dr. K. Müllera o tvorbě nového státního znaku ČSFR, bude jistě velmi zajímavé čtení steno- grafických záznamů ze zasedání expertů k posouzení otázek spojených s tvorbou nejnovějšího znaku našeho státu ve Federálním shromáždění ČSFR. Čtení bude zajímavější i díky poznámkovému aparátu.

- Ma -

V II. pololetí tohoto roku obohatila náš knižní trh publikace Milana Myslivečka: "Panoptikum symbolů, značek a znamení". Kniha o 280 stranách obsahuje i na 1500 kreseb autora a vydává jedinečné svědectví o jeho exkurzi do minulosti, kdy svérázným způsobem přibližuje dědictví předků současníkům. Krédo, kterým byl nucen řešit různá dilema při své tvorbě, snad nejlépe vystihuje věta, kterou oslovil čtenáře. "Mnohotvárnost tohoto světa a nekonečný běh času, jež po staletí ohlazoval tvary figur na starých pečetích, měnil barvy a rozpíjel kontury na vybledlých omítkách i listinách a také nespolehlivý a náladový lidský faktor, daly vzniknout různým podobám četných znaků, značek a znamení. Posláním knihy není určit tu pravou z nich, ale naopak, těšit se z pestré záplavy jejich proměn a kontrastů". Je třeba ještě něco dodávat?

- Ma -

Představujeme Vám heraldické kreslíře ...

Úspěšnost heraldické výstavy v Haagu prakticky přinutila redakci ORLICE znovu otevřít tuto rubriku a seznámit v ní naše příznivce a hlavně členy s pracemi a názory heraldických kreslířů spolupracujících s naším časopisem a Klubem. Jako prvního z řady autorů jsme si vyzpovídali pražského kolegu Milana Myslivečka.

Milan Mysliveček, nar. 4. 10. 1951 v Praze. V letech 1967 - 1971 vystudoval Střední průmyslovou školu grafickou a v současné době pracuje jako technický a výtvarný redaktor nakladatelství Horizont.

"Jak jste se vůbec dostal k heraldice?"

"Erby a vlajky se mi líbily už od mala. Upoutaly mě především svou barevností. Později, v souvislosti se zálibou v cestování, objevování hradů a zámků a dalších krajinných dominant, jsem se začal věnovat krajinomalbě a také tvoření map, na kterých jsem chtěl zachytit podobu ideální krajiny s hrady, městy, řekami, lesy tak, jak mne již tolikrát okouzila při mých cestách. Nutně jsem musel

časem dospět k určité zkratce a zjednodušení, aby se z obrazu s obzorem a oblohou stala mapa".

"Ovšem to pořád nejsmě u heraldiky."

"Rád bych ještě u tvorby map chvíličku zůstal. Začal jsem je doplňovat znaky měst a šlechtických rodů. Ve snaze dojít k jakési optimální podobě jsem musel udělat několik desítek pokusů a projektů. Většinu z nich jsem zničil. Ty, co mi zůstaly, ukazují moji bezradnost a neum při hledání cesty a pilování stylu, které trvalo řadu let. Myslím, že i dnes se mám pořád čemu učit. Při tvorbě mapy bylo důležité dobře rozvrhnout mapové části, trefit se do měřítka poměrů staveb, znaků a dalších prvků, vytvořit systém značek, vyřešit stínování lesů, barevnost, soutisk a překonat řadu technických i výtvarných rébusů než-li mohla mapa začít vycházet v časopise Naše rodina".

"Ale to zase není tak vzdálená doba, není-liž pravda?"

"To bylo v roce 1986, kdy pro množství zobrazovaných kostelů a erbů šlechtických erbů jsem byl nejdříve v několika nakladatelstvích odmítnut."

"Jak jste se tedy heraldicky prezentoval?"

"V roce 1983 jsem poprvé vystavoval na heraldické výstavě v Jílovém u Prahy, v roce 1989 v Ostravě a v tomto roce opět v Jílovém a Haagu. Zároveň jsem dokončil knihu Panoptikum. V současné době pracuji na Erbovníku, doufám, že snad do dvou let vyjde."

"Jaký je Váš soukromý pohled na heraldiku a Vaše kolegy kreslíře?"

"Osobitost a styl ctím více než-li kopírování. Líbí se mi proto jak znaky pana Loudy, tak třeba i znaky pana Pavla. Nejsem pedant a vím, že některá heraldická pravidla nejsou zákonem ani šablonou, o čemž svědčí vývoj heraldiky na našem území, který má svá specifika a plno odchylek. Nelze jej proto srovnávat s daleko přísnějšími pravidly třeba v Anglii. Znaky jsou věda a umění zároveň. Je zlé, když převládne pouze jedna z těchto složek. Pro heraldiku je důležité znát nejen vývoj znaků, ale řadu dalších dějinných souvislostí. Někteří páni heraldici však pravidla povýšili nade vše, snad, aby ukázali svou učenost, často hraničící s ješitností." "Jsou to velmi tvrdá slova, nemyslíte si, že za ně budete příkladně vláčen tiskem tak, jak to v poslední době známe z jiných druhů lidské činnosti?"

"Nepatřím ke skupině lidí, o níž jsem před chvílí hovořil a snad mám i proto někdy nepříjemnosti."

"Máte nějaký recept na rychlé překonání důsledků oněch nepříjemností?"

"V první řadě je to výborné rodinné zázemí, kde nacházím pohodu ke své práci. Navíc, heraldika je pro mě velikou radostí a v tom dobrém slova smyslu i životní drogou. O tom ostatním jsem se již zmínil v předešlých bodech."

"Děkuji Vám za možnost zveřejnění Vašich názorů. Zároveň mi dovolu, abych snad nejen svým jménem Vám popřál vše dobré na dalších etapách Vašich cest za objevováním heraldiky, a to nejen pro sebe, ale všechny zájemce o tuto vědu."

K tomuto vyznání připojujeme ukázkou z tvorby pana Myslivečka, a to z oblasti jemu nejbližší, mapové tvorby. Na zadní straně tohoto čísla ORLICE předkládáme čtenáři ukázkou z autorových erbovníků, kterými potěšil holandské příznivce heraldiky u příležitosti výstavy v Haagu.

- Ma -

Dotazy ...

Do redakce Orlice byl doručen dopis se žádostí uveřejnění následujícího textu:

Prosím redakci Orlice o zveřejnění:

Josef Pilnáček píše ve svých Starých rodech Slezských pod heslem ELSNIC z Elsnic: "...původně z Olešnice v okolí Plavna psal se starý rod, který záhy zdomácněl v Čechách a ve Slezsku. V Opavě upomíná na rod starý náhrobek se znakem Elsniců v Zemském muzeu.."

Po válce jsem jej již v Opavě nenalezl. Kdo o něm něco ví, nechť napíše na adresu:

Dr. Ing. Václav Elsnic

Na květnici 25

140 00 PRAHA 4 - Nusle

nebo zavolá na telefonní pražské číslo 434 815.

Předem srdečně děkuji a výlohy hradím.

Nám nezbývá než doufat, že mezi našimi badateli se najde i takový, který bude ochoten pomoci. I my za pomoc děkujeme.

Redakce

Pozvání na výlet.

Bohužel, ani v tomto roce se nekonal z různých důvodů žádný klubový zájezd. Jako náhradu přijměte, prosím, tip na jednodenní vlastivědně heraldickou vycházku, která je svým charakterem určena spíše pro ty, kteří se nebojí větší tělesné námahy.

Výchozím bodem pro zmíněné jednodenní putování po hřebeni Hostýnských hor jsme zvolili město Bystřici pod Hostýnem. Prohlídku začneme zdejší zámek, který je pozvolna uvolňován vojáky. Nad hlavním vchodem jsou umístěny znaky Václava z Bitova a Bohunky z Víckova, v objektu samotném nás provází pouze Loudonovská heraldika. Naši pozornosti by neměl ujít ani místní kostel zasvěcený sv. Jiljí, vystavený r. 1744 hr. Fr. Ant. z Rotalu. Dalším místem zvoucím k prohlídce je místní hřbitov v němž je jedno oddělení věnováno rodině Loudonů, o jejichž heraldice psal v jednom ze svých příspěvků pan K. Hrbáček v klubovém Zpravodaji. Za shlédnutí stojí i zajímavě řešené pomníky zdejších významných rodáků. Kousek od tohoto místa je zastávka autobusové kyvadlové dopravy, která nás dopraví na horu sv. Hostýn. Ta již na úsvitu dějin byla sídlištěm, jak nás o tom přesvědčuje nejen archeologický výzkum, ale i nálezy keltských duhovek. Zde bylo i centrum zdejších horníků, kteří v okolí dobývali ušlechtilé kovy. V současné době je hora známa svým poutním chrámem, který ve svých zdech chová nejen církevní, ale i ukázky městské heraldiky. Zajímavá je také lidová výzdoba kostela. Pokud chceme tomuto místu věnovat více času, pak si můžeme prohlédnout nejen dvě křížové cesty, ale i lesní hřbitov a nakonec, máme-li chuť porovnat Komenského mapu Moravy se skutečností, umožní nám to zdejší vyhlídková věž.

Z Hostýna zamíříme po značené cestě na Skalný, kde můžeme odbočit do rázovité valašské dědiny Rusavy. Zde je v Kašparově vile péčí pracovníků Muzea Kroměřížska umístěno místní muzeum, připomínající nejen historii obce, ale i její slavné obyvatele. Na budově evangelické fary je umístěna pamětní deska, věnovaná zdejšímu jedenapadesátiletému působení skalického rodáka, evangelického kněze Daniela Slobody, který zde vytvořil i svůj slavný herbář. S jeho působením je spojen pobyt slovenských národovců ve zdejší regionu po roce 1848.

Po značené stezce se dostaneme na hřeben Klapinova, kde mohou skutečně fyzicky zdatní jedinci odbočit k prohlídce zřícenin jednoho z nejvýše položených hradů - Obřan (711 m n. m.). Objekt byl postaven jako "černá stavba" Bočkem z Kunštátu a nařízením moravského markraběte, pozdějšího českého krále a císaře Říše římské, Karla IV., obořen. V současné době je patrná pouze jedna zeď hradního paláce, o rozsahu bývalého správního centra se můžeme pouze dohadovat s pomocí terénních nerovností. Tyto zříceniny byly ještě před 110 lety údajně velmi zřetelné.

Další zastávkou na naší pouti je lokalita "U tří kamenů". V tomto místě se stýkaly hranice tří panství, bystřického, kelečského a lukovského, což bylo dokumentováno třemi hraničními kameny, z nichž prvně dva jmenované byly opatřeny heraldikou držitelů panství. V současné době jsou tyto mezníky přeneseny o několik metrů mimo své původní stanoviště, kdy musely ustoupit cestě pro stahování dříví a ani určení heraldických atributů už není jednoduché. Jak vypadaly kameny a jejich okolí můžeme vidět na Alšově kresbě dle litografie V. Schindlera "Portáš u tří kamenů za Rusa-vou".

O tom, že i relativně velmi dobře schůdné pohoří v letních měsících může být kruté v zimě, nás přesvědčí dnes již devastovaný pomníček studentky A. Bábkové, která poblíž těchto míst zahynula na následky vyčerpání a mrazu.

Nám se to stát nemůže, protože po dvou kilometrech chůze dosahujeme vrchol Lésáku, jehož okolí je turistickým a rekreačním centrem. Odtud mohou zájemci o historii zdejších bojů v průběhu II. světové války absolvovat cestu kolem několika pomníků věnovaných obětem fašismu, až do Bystřice pod Hostýnem; ti, kteří toto potřebu necítí, mohou cestu do míst, ze kterých naše putování vyšlo, absolvovat pravidelnou autobusovou linkou.

Věříme, že všichni, kterým na této trase přálo počasí, budou na tuto "túru" vzpomínat v dobrém, a že si z ní odnesou nové penzum znalostí a vědomostí.

- Ma -

JUBILEA

Miloslav Kroček
KRYŠTOF KOLUMBUS

(K 500. výročí objevení Ameriky)

Celý svět, zejména však lidé na kontinentech omývaných Atlantickým oceánem vzpomínají na sklonku letošního roku významného výročí objevení Nového světa. Zásahu o tento kolosální objev je přičítána mořeplavci Kryštofu Kolumbovi. Právem?

Onen muž neznámého původu se narodil v období let 1435-1451, sedm měst se dodnes pře s Janovem o čest být jeho rodištěm. Snad pocházel ze šlechtického rodu, snad byl prostého původu. Jisto je, že se narodil v době nových námořních objevů, v době vznícené touhy po zlatě.

Rozpínavost islamského světa ve 14. a 15. století způsobovala stále citelnější izolaci Evropy od asijských zemí. Následkem toho se omezoval dovoz, zboží se zdražovalo a muselo se platit drahými kovy. Proto se začaly hledat nové obchodní cesty, zejména k dosažení a ovládnutí bohatství "Indie" - jak se tehdy označovaly všechny země ležící na východ od arabské bariéry. Tyto země obetkané pověrami, legendami a náboženskými představami budily strach z neznámého, ale současně lákaly příslibem hromad zlat, o nichž blouznili Marko Polo a Mandeville.

Tak v letech 1431/2 byly objeveny Azorské ostrovy, v r. 1444 Senegal, v letech 1471/2 dosáhli Portugalci Guinejského zálivu, v roce 1483 doplul portugalský mořeplavec Diego Caño k ústí řeky Kongo, v r. 1487 doplul Bartolomeo Diaz k mysu Dobré naděje na jižním konci Afriky. Ale obrovský neznámý Atlantik na západ od evropských břehů stále provokoval. Tehdejší mylná představa o velikosti tohoto oceánu viděla za ním bájně země zlata - Cipango (Japonsko) a Kataj (Čína).

Doba rodila odvážné mořeplavce, ale také drsné dobrodruhy. Po zlatě toužili králové i zločinci, z objevitelů se stávali dobyvatelé, které tato touha hnala až k zběsilosti. Mírumilovní obyvatelé objevených zemí poznávali dobrodružní křesťanství v podobě potoků vlastní krve a nelidského utrpení.

Kolumbus byl již zkušeným námořníkem, když se svým plánem cesty na západ přes Atlantik do Indie předstoupil před portugalského krále. Neuspěl - a stejně tak byl odmítnut i u dvora francouzského a anglického. Nezbyvalo, než se pokusit o štěstí ve Španělsku. Dlouho trvalo, než se mu podařilo docílit, že královna Isabella jmenovala komisi, která měla posoudit návrhy neznámého fantasy. Komise Kolumbovy návrhy v roce 1486 odmítla. Náboženství a věda byly v tehdejší Španělsku totožnými disciplinami. Inkvizice krutě trestala sebemenší projev kacířství - a kacířem byl tehdy každý, kdo tvrdil, že země je kulatá. A Kolumbus to přece tvrdil, když chtěl dospět do Indie z druhé strany!

Ani následující odmítnutí státní radou Kolumba neodradilo, jezdí po celé zemi a hledá přímluvce a sponzory. Tehdy došlo k příznivému obratu: Maurové byli konečně vyhnáni ze Španěl a královna jmenovala novou komisi. Té předložil Kolumbus smělé podmínky. Chce úřad místokrále a generálního guvernéra nad všemi objevenými zeměmi, hodnost admirála světových moří a desetinu všeho získaného bohatství. Královský dvůr zpočátku ustrnul nad touto smělostí, ale 17. dubna 1492 byla smlouva přece podepsána.

Dne 3. srpna 1492 vypluly z přístavu Palos tři lodě s posádkou pouhých sto mužů: admirálova stotunová Santa Maria, padesátitunová Pinta a čtyřicetitunová Niña. Všechny tři lodě byly stará plavidla, zčásti prohníla a vlastně nezpůsobilá pro plavbu do neznáma. Námořníci byli směsí nejpodivnějších existencí včetně zločinců a bývalých pirátů. K dispozici měli pouze jednoduchý kvadrant (na měření výšky hvězd) a magnet - předchůdce dnešního lodního kompasu, loď se řídila pomocí mohutné páky, poloha lodi se určovala odhadem, stejně tak její rychlost. Během dlouhé plavby byly chvíle, kdy strach z neznáma a mořských příšer a touha po návratu byly silnější, než vidina zlatých pokladů v říši Velikého chána, a kdy nebylo daleko ke vzpouře. Uvážíme-li, s jakými prostředky a znalostmi se ta malá flotila prodírala vlnami neznámého oceánu, musíme obdivovat odvahu všech členů výpravy a ovšem zejména admirála Kolumba.

Dne 12. října 1492 vstoupili první Evropané na půdu ostrova Guanahani v dnešním souostroví Bahamy. Kolumbus nazval tento ostrov San Salvador. Pak pluje k dalším ostrovům, Kubu považuje za

vybájené Cipango, je přesvědčen, že objevil pobřeží Asie. Španělé jsou všude přijímáni přátelsky, považováni za polobohy. Za různé bezcenné tretky získávají něco zlata a jsou si natolik jisti objevem zaslíbené Indie, že se rozhodují k zpáteční cestě. Szanta Maria však ztroskotala, takže jen dvě lodi se šťastně vrátily v březnu 1493 do Palosu. Kolumbus se dočkal slavného přijetí, byl na vrcholu slávy a triumfu.

Ještě tentýž rok, v září, byla vypravena druhá expedice, tentokrát sedmnácti lodí a s posádkou přes tisíc lidí - šlechticů, vojáků a hlavně dobrodruhů. Objevuje Jamaiku a Portoriko, vrací se též na Kubu - ale všude šíří zkázu, zotročuje a vraždí domorodce. Mezi Španěly propukají krvavé spory a nemoci, sám Kolumbus byl churav až do března 1494. Admirál je stále skálopevně přesvědčen, že je u břehů Asie, ale marně hledá ústí řeky Ganges. Tato druhá Kolumbova expedice končí v červnu 1496. Jeho přijetí ve Španělsku je chladné - nepřivezl zlaté poklady, ztratil přízeň dvora i kléru, musí čelit mocným intrikám.

Kolumbus je však tvrdohlavý a posedlý touhou objevit konečně spolehlivou cestu do Indie. Svou houževnatostí dokázal, že 30. května 1498 skutečně vyplouvá na svou třetí cestu. Když pak v červenci téhož roku vstoupil na americký kontinent u delty řeky Orinoko (toto byl vlastně jeho skutečný objev Ameriky), opět prohlásil, že je to ostrov patřící k Asii. Tato třetí cesta skončila pro Kolumba neblaze. Intriky proti němu měly takový úspěch, že po návratu v roce 1500 byl v Cadizu zatčen a uvržen do vězení. Jaké to ponížení místokrále a admirála všech moří! Kolumbus však stále věří ve svůj triumf, zdá se, že nechce nic vědět o tom, že Vasco da Gama obeplul v roce 1499 mys Dobré naděje a objevil tak skutečnou námořní cestu do Indie, neotřese jím ani zpráva, že Amerigo Vespucci přistál v roce 1501 u brazilských břehů a tím u obrovské pevniny, která nemůže být Asii. Přesto Kolumbus předkládá nový plán, ohnivě jej obhajuje a dostává souhlas ke čtvrté cestě.

Dne 9. května 1502 vyplul se čtyřmi loděmi a posádkou asi 150 mužů k své poslední a nejtěžší cestě. Pronásledována nepřízní počasí, nehodami, ztroskotáním, nemocemi, zradou a nepřátelstvím Španělů i domorodců, skončila bez úspěchu, tragicky. V listopadu

1504 přistál nemocný a vyčerpaný Kolumbus u španělského břehu, nikým nevitán, v nemilosti.

Opuštěný a zapomenutý umírá Kolumbus 20. května 1506. Do konce života věřil, že objevil Indii.

Muž považovaný za objevitele Ameriky patří v dějinách lidstva k rozporuplným postavám. Podstatné však nejsou legendy, ale to, že Kolumbus i dnes symbolizuje nezlomnou vůli, houževnatost a trpělivost člověka, který svůj sen dokázal plnit v boji se strachem, pověrami, závistí, zradou, přírodními živly i v boji sama se sebou. Jeho osobnost a osud je současně symbolem té skutečnosti, že veliké lidské činy nacházejí plné ocenění často až po smrti svých původců.

Jiří Třanovský.

V malém medajlonu význačných osobností, slavicích v tomto roce své životní jubileum, či objev světového významu, si připomeneme 400 leté výročí narození význačného Slezana - Jiřího Třanovského.

Narodil se na Velký pátek, 27. března 1592 v Těšíně v rodině zámožného řemeslníka Valentina, výrobce kovových předmětů, a z matky Hedviky. Ta pocházela z podhorské beskydské obce Smilovice, otec pak z vesnice Třanovice, odkud se také ihned po sňatku přestěhovali do Těšína.

Ve jmenovaném městě začal Jiří se školní docházkou, ale již v 11 letech odchází za dalším vzděláním do dolnoslezského Gubína a o dva roky později jej nacházíme v seznamu žáků školy v Kolo-brzegu. Ve svých patnácti letech se zapisuje na univerzitě ve Wittenbergu, kde studuje filozofii a bohoslovectví. Tato studia ukončuje v roce 1611 a jako devatenáctiletý nastupuje místo na latinské škole u sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně. Po roce se stává vychovatelem Adama ze Švamberka na zámku v Třeboni; tato činnost jej neuspokojuje a tak se zakrátko opět vrací do Prahy, kde začíná i s literární činností, ovšem od roku 1613 už působí ve funkci rektora v městské škole v Holešově a o dva roky později už ve Valašském Meziříčí.

V roce 1615 (26. 5.) se žení s Annou Ponovou z Polansdorfu a o rok později se stává farářem velké evangelické církve a navazuje kontakty s bratrskými knězi na krásenském předměstí svého působiště. Zároveň pokračuje ve své literární činnosti a v Olomouci roku 1620 vydává *Konfesi Augšpurskou*. Týž rok se účastní v Těšíně majetkového vyrovnání s rodinou. Po vpádu císařských vojsk do Valašského Meziříčí roku 1621 se opět uchyluje do Těšína, odkud se po uklidnění poměrů navrací zpět do svého působiště. V roce 1622, po dalším vpádu císařských, je dokonce na krátký čas uvězněn. Od té doby se jeho postavení ve městě ztížilo a komplikace vyvrcholily v roce 1624, kdy císař nařídil přestoupení evangelických kněží na katolickou víru; pokud by se tak nestalo, má do čtyř týdnů opustit své působiště. V té době zachvátil město mor, jehož oběti byly i tři Třanovského děti; město opouští

se ženou a zbylým dítětem koncem roku 1625 a odchází zpět do Těšína, kde těsně před tímto krokem byl účastníkem dalšího řízení probíhajícího před městskou radou ve věci majetkových záležitostí. Ani zde se dlouho nezdržuje, odchází do Bilska na pozvání barona Sunegha. Po vpádu waldštejnských vojsk do Slezska v roce 1627 nachází útočiště i se svým protektorem na zámku v Budatíně. Po několikaměsíčním působení se stává druhým kazatelem u Suneghova švagra hraběte Kašpara Illesházyho v Oravském zámku. Zde vzniká sbírka latinských náboženských básní "*Odium sacrarorum sive hymnorum libri 3*", které vydal v dolnoslezském Brzegu v roce 1629. Koncem roku 1631 se Třanovský stává farářem v Liptovském sv. Mikuláši, kde začíná budovat Sbor a organizuje jeho agendu, včetně jeho vybavení modlitebními knížkami a zpěvníky. V roce 1635 vydává u Vavřince Brewera v Levoči další své dílo a sice "*Phiala odoramentorum*" (Modlitby křesťanské), které rozesílá známým, mezi příjemci byla i Kateřina ze Žerotína (manželka Karla st. ze Žerotína). Ta mu písemně poděkovala, doručitelem dopisu byl přerovský kněz Daniel Stephanides.

Do té doby se používalo při bohoslužbách písní majících původ v několika církvích. Tento nedostatek měl odstranit souběžně připravovaný kancionál (zpěvník českých církevních písní). Dílo bylo opět vydáno v Levoči u téhož nakladatele. Ze 403 písní více jak devadesát bylo autorovým dílem. Tak spatřilo světlo světa největší Třanovského dílo "*Cithara sanctorum*", jehož předmluva je datována dnem 1. prosince 1635. Krátce po vydání svého stěžejního díla autor onemocněl, jeho poslední cesta však vedla v květnu roku 1636 do rodného města, kde se účastnil opětného jednání o majetkovém vyrovnání. Ani tato cesta nepřispěla k upevnění zdraví, spíše naopak a tak na následky nemoci umírá 29. května 1637 ve věku 45 let.

Po Třanovského smrti vyšla v Trenčíně knížečka "*Vale Třanoscium*" v českoemigrantské tiskárně Václava Vokála, obsahem dílka jsou dvě pohřební kázání. První z nich proslovil kněz Michal Smrtník, správce Sboru v Liptově, druhé Jan Lochman, správce evangelického Sboru v Nemecké Lupči. V poslední jmenované stati můžeme sledovat do jisté míry osudy pěti sirot pozůstalých po významném evangelickém básníku, překladateli a skladateli.

Ke 400 letému výročí narození velikána slezské tvorby připravilo Muzeum Těšínska v Českém Těšíně ve svých výstavních prostorech expozici pod názvem "Jiří Třanovský a jeho doba". Výstava trvala od 30. 4. - 31. 5. 1992. O tom, že Třanovského dílo je i po staletích živé, jsme se mohli přesvědčit hlavně v jeho "Cithaře sanctorum", kam si její majitelé zapisovali nejen rodové genealogické údaje, ale i mnohé rodinné události, takže kniha se nestala pouhým zpěvníkem, ale v mnoha případech i vzácným genealogickým materiálem.

- Ma -

Jubilea členů KGHO v roce 1992:

50 let - Jiří	Plichta	22. 1. 1942
55 let - Karel	Holomek	6. 3. 1937
60 let - Jiří	Menšík	13. 1. 1932
65 let - Emil	Kubalík	24. 3. 1927
- Jiří	Müller	15. 4. 1927
- Vladimír	Kulíšek	23. 12. 1927
70 let - Helena	Frieslová	23. 3. 1922
- Zdenko	Alexy	9. 9. 1922
- Karel	Jakeš	21. 9. 1922
75 let - Karel	Hrbáček	3. 1. 1917
- Anežka	Javorová	25. 4. 1917
80 let - Vít Boh.	Tajovský	3. 3. 1912
- Leopold	Kaňok	17. 9. 1912

Blahopřejeme.

Poděkování:

Výbor KGHO děkuje všem svým členům a příznivcům za blahopřání do roku 1993. Zároveň se obrací na všechny členy se žádostí o zaslání příspěvků do ORLICE, na rozsahu nezáleží. Zároveň přejeme svým členům hodně zdraví, osobní pohody a badatelských úspěchů do roku 1993. Děkujeme za přízeň projevenou v minulém období a věříme, že spolupráce přinese oboplně prospěšné ovoce.

Rejstřík autorů článků uveřejněných v ORLICI ročník 1992

autor:	název článku:	číslo:	str.:
Elznic Václav	Právo útrpné a trest smrti v době tereziánské	2	60 - 74
Kasík Stanislav	Vývoj znaku Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka	2	75 - 76
Kroček Miloslav	Kryštof Kolumbus	2	88 - 91
Markl Vladimír	Putování Nizozemím	1	30 - 41
	Oslavy 400 letého výročí narození Jana Amose Komenského	1	42
	Výstavy	1	43 - 46
	Výstava	2	82
	Představujeme heraldické kreslíře ...	1	47 - 48
	Představujeme Vám heraldické kreslíře	2	83 - 85
	Činnost KGHO v roce 1991	2	77 - 79
	Heraldický nálezk pod Landekem	2	80 - 81
	Do Vaší knihovny	2	82 - 83
	Pozvání na výlet	2	86 - 87
	Jiří Třanovský	2	92 - 94
Doijevaar E. R.	Státní archivy v Nizozemí	1	26 - 29
Překlad Paděra Zdeněk	Holandské archivy - převzato z časopisu FACT SHEET	1	20 - 25
Peucker P. M.	Jan Amos Komenský (1592 - 1670)	1	2 - 5
Przybylová Blažena	Původ osazenstva bohumínské drátovny v době jejího založení	2	49 - 52
Stibor Jiří	Zemská kniha opolsko-ratibořská z let 1532 - 1543 (zvláštní příloha)	1	39 - 58
	Zemská kniha opolsko-ratibořská z let 1532 - 1543 (zvláštní příloha)	2	59 - 78
Šerka Josef	Sbírka map a plánů Archivu města Ostravy (1561 - 1992)	2	53 - 59
Vrteř Ladislav, Čisárik Ladislav	Pútník Ján Amos Komenský na Slovensku (1650 - 1654)	1	6 - 19

autor:	název článku:	číslo:	str.:
Zprávy redakce	Úvodní slovo	1	1
	Dotazy	2	85
	Jubilea našich členů	2	94
	Poděkování	2	94
Překlady do němčiny			
- M. K. -	Kroček Miloslav	ORLICE 1/92	
- MK -	Kroček Miloslav	ORLICE 2/92	

OBSAH ORLICE 2/92:

str.:

Původ osazenstva bohumínské drátovny v době jejího založení	49 - 52
Sbírka map a plánů Archivu města Ostravy 1561 - 1992	53 - 59
Právo útrpné a trest smrti v době tereziánské	60 - 74
Z prací našich členů:	
- Vývoj znaku Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka	75 - 76
Zprávy:	
- Činnost KGHO v roce 1991	77 - 79
- Heraldický nález pod Landekem	80 - 81
- Výstava	82
- Do Vaší knihovny	82 - 83
- Představujeme Vám heraldické kreslíře	83 - 85
- Dotazy	85
- Pozvání na výlet	86 - 87
Jubilea:	
- Kryštof Kolumbus	88 - 91
- Jiří Třanovský	92 - 94
- Jubilea našich členů	94
Poděkování	94
Autorský rejstřík ORLICE 1992	95 - 96
Zvláštní příloha:	
- Zemská kniha opolsko-ratibořská z let 1532 - 1543	59 - 78
Překlady do němčiny:	
Miloslav Kroček	

